

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Česká filologie

Kramářské písně s vánoční tematikou

Bakalářská práce

Stáňová Zuzana

Prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.

Olomouc 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval/a samostatně a že jsem uvedl/a všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyly předloženy k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Olomouci dne 6. dubna 2014

.....

podpis

Děkuji prof. PhDr. Jiřímu Fialovi, CSc., za pomoc při vedení bakalářské práce. Mé poděkování patří též Mgr. Veronice Hrbáčkové za spolupráci při získávání údajů pro materiálovou část práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Obecně o kramářských písních	2
2.1 Pojem kramářské písně.....	2
2.2 Základní problematika.....	2
2.2.1 Produkce a její následky na text a formu kramářských písní.....	2
3. Stav a vývoj bádání	4
3.1 Historický vývoj badatelského zájmu o kramářské písně.....	4
3.2 Hlavní čeští badatelé.....	5
3.2.1 Bedřich Václavek a Robert Smetana.....	5
3.2.2 Bohuslav Beneš a další.....	5
3.3 Typologie.....	7
3.4 Sbírkky kramářských tisků.....	8
4 Ovlivnění tvorby kramářských písní s vánoční tematikou historickými událostmi	9
4.1 Vliv svátků Vánoc a pohanských zvyklostí.....	9
4.2 Období po bitvě na Bílé hoře – 17. století – konec 19. století.....	10
4.3 Současnost a kramářské písně.....	12
5 Zpracování tématu	13
5.1 Konkrétní výtisky písně Pochválen buď Ježíš Kristus	13
5.1.1 Kontext v Olomoucké sbírce.....	13
5.1.2 Charakteristický popis výtisků.....	14
5.2 Jazyk kramářských písní.....	16
5.2.1 Všeobecné jazykové jevy.....	16
5.2.1.1 Dobový doklad jazykových zvyklostí.....	17
5.2.2 Transkripce textu vybrané kramářské písně.....	19
5.2.3 Obsah textu kramářské písně.....	23
5.2.3.1 Srovnání s dnešní podobou	25
5.2.4 Rozbor zápisu jmen ve výtiscích a reflexe rozdílů.....	25

5.2.4.1 Zápís ženských jmen.....	26
5.2.4.2 Zápís mužských jmen.....	31
5.3 Reflexe hudebních nástrojů v textu vybrané kramářské písni.....	33
5.3.1 Uvedení do problematiky.....	33
5.3.2 Konkrétní nástroje uvedené v textu kramářské písni.....	33
5.4 Básnická obraznost vybrané kramářské písni.....	35
5.5 Hudební stránka písni.....	36
6 Odraz křesťanství.....	37
6.1 Křesťanství v českých zemích.....	37
6.2 Reflexe křesťanství v kramářské písni.....	37
7 Závěr.....	39
Seznam použité literatury	
Seznam obrazových příloh	

1. Úvod

Náplní této diplomové práce je porovnání vybraných výtisků jedné kramářské písně s vánoční tematikou a zachycení rozdílů v těchto výtiscích pocházejících z různých oblastí Moravy a z různých datací během pěti desetiletí a porovnání s dnešním stavem dochované písně.

Mým záměrem je též neopominout obsahovou výstavbu textu kramářské písně a s tím spojenou problematiku, jako jsou historie, kontext, srovnání s dnešní podobou a významem písně, rozšíření a oblíbenost písně apod..

Jako uvedení do problematiky kramářského zpěvu obsahuje diplomová práce analýzu pojmu kramářská píseň a seznámení s badatelskou činností zabývající se kramářskými písněmi různých žánrů.

2 Obecně o kramářských písních

2.1 Pojem kramářské písně

Fenomén české kramářské písně je již poměrně dobře probádán. Sám pojem kramářská píseň se v našem prostředí stabilizoval před druhou světovou válkou, hlavní zásluhu o to měli Bedřich Václavek a Robert Smetana. Kramářská píseň zahrnuje uměle vytvořené tiskoviny prodávané na jarmarcích, odtud i název jarmareční, a šířené mezi městskými a vesnickými vrstvami české společnosti. Při tvorbě kramářských písní, řazených do pololidové slovesnosti, šlo vždy o tvorbu záměrnou a uvědomělou, nikoli tvorbu spontánní, jak je tomu u písňového folkloru.

2.2 Základní problematika

2.2.1 Produkce a její následky na text a formu kramářských písní

Otázka je, za jakým účelem byly kramářské písně tvořeny. Písně, které ve svém obsahu zpracovávají vánoční témata, tj. kramářské koledy, byly skládány nejpravděpodobněji se záměrem pobavit a potěšit jejich konzumenty, ale také finančního zisku pro jejich zhotovitele a šířitele. V pozdější době nemusely být tyto písně ani skládány, nýbrž byly pouze přebírány z dřívější produkce, která mohla být pozapomenuta, nebo byla natolik oblíbená, a že po ní stále existovala poptávka mezi lidem, jemuž byly tyto písně určeny. Tisk a prodej kramářských písní, tedy komerce a produkce s nimi spojená, se staly jedním z hlavních znaků při odlišování kramářských písní od jiné slovesné tvorby, zvláště pak od tvorby lidových písní. I lidové koledy byly uměle vytvářeny, ale bez úmyslu budoucího výtvarného a nestávaly se primárně produktem k prodeji a další, později povětšinou hromadné distribuci. Koledníci sice dostávali určitou výslužku za své koledování, ale tento zvyk není možné chápat jako tvorbu koled za účelem prodeje. Podobnost mezi kramářskými písněmi s vánoční tematikou a koledami je dána omezeností výběru zpracovávané látky a velmi časté používání existujících melodií, které byly takto využívány i v tvorbě lidové. To má často za následek „bezvazebnost

mezi nápěvem a textem,¹ jak zmiňuje Robert Smetana. Vánoční kramářské písně Smetana pokládá za duchovní lidovou tvorbu a v rámci úvodní kapitoly v publikaci *České písně kramářské* je nazývá koledami.

„Zprvu převládal rozměrný jednolist, potom se těšily oblíbené kvarty, osmerky a česká specialita šestnáctky o několika listech.“² Další z funkcí, charakteristickou pro kramářskou tvorbu, je již zmíněná výtvarná činnost vázaná na jejich prodej, uskutečňovaný zvláště na jarmarcích. S prodejem kramářských písní souvisí i celá instituce tiskařství a nakladatelství, písně byly hojně tiskařsky vydávány, a to na různých místech, a docházelo tedy k alternaci mezi jednotlivými tisky, a dokonce i k přebásnění textů písní. Robert Smetana jako primární složku kramářských písní shledává složku slovesnou, ale zmiňuje i důležitost písňovosti. Nebylo ovšem možné se spoléhat na hudební vzdělání široké vrstvy lidu, proto většina tiskovin obsahuje jen krátký slovní údaj o nápěvu. Ten byl buď nový a prodávající ho kupujícího učil, anebo byl již nápěv všeobecněji známý, převzatý, a tisk na něj stručně odkazoval. V některých dochovaných tiscích písní není o nápěvu žádná zmínka, i když se jedná o novodobější adaptace starších písní. Z tohoto faktu se dá usoudit, že některé kramářské písně zlidověly natolik, že nebylo třeba na nápěv ani odkazovat. Tento případ se týká i kramářských tisků, kterými se zabývá tato práce.

Chyby v jazykovém projevu a jejich rozdílnost mezi jednotlivými tisky je dána především regionalitou, rozkolísaností jazykové normy,³ analogií podle výslovnosti apod. Tisk byl většinou zdoben dřevořezem nebo kovorytem, a proto jsou kramářské písně vhodným materiálem i pro badatele v oblasti výtvarného umění, zvláště pak lidového umění. Prodej kramářských písní začal opouštět trhy a stal se typem živnosti. Fixací kramářských písní v tisku nebyla stírána individualita jejich autorů, jako se to stávalo u lidové tvorby.

Základní otázky práce bych proto formulovala takto: Jaké jazykové prostředky jsou užívány v kramářských písních s vánoční tematikou? Jak velká je podobnost s lidovými koledami, hlavně s jejich formou? Jaká je hudební stránka těchto písní? Jak kramářské písně s vánočními tématy ovlivňoval historický vývoj a jaký je vývoj a stav bádání o nich?

---

¹ SMETANA, Robert: K problematice jevu české písně kramářské; in Václavkova Olomouc 1961, s. 33.

² SCHEYBAL Josef V.: Senzace pěti století v kramářské písni; Kruh, Hradec Králové 1991 s. 17.

³ Spisovná podoba mluvené češtiny se i v průběhu 19. století ustalovala, a to obzvláště na vesnicích, kde byla silně ovlivněna nářečím.

3 Stav a vývoj bádání

3.1 Historický vývoj badatelského zájmu o kramářské písně

Hlavní směry bádání v oblasti kramářských písní směřovaly stále k podobnému období a tematice. Badatelé se zajímali především o témata politická, duchovní a okrajově také světská, týkající se běžného života obyvatel.

Bádání v oblasti kramářských písní, jak už bylo naznačeno, je poměrně pokročilé. Počátky zájmu o kramářské písně můžeme datovat přibližně do poloviny devatenáctého století. V této době ještě kramářské písně existují v živé tradici a individuální sběratelé začínají sbírat pro nás dnes tak cenné materiály. Mezi tyto sběratele patří například Karel Jaromír Obrátil, který svou sbírku započal v roce 1948. Na tyto sběratele navazují badatelé a sběratelé na počátku 20. století. Mezi tyto sběratele patřili např. Jaromír Malý, Antonín Hobl, Josef Hladký a další. V této době se dá mluvit o opravdu vědeckém zájmu o tuto oblast, ale prvním problémem byla kompletizace velmi obsáhlého materiálu. Během první poloviny dvacátého století materiál kramářských písní postupně ve všech muzeích narůstal a byl shromažďován z okolních menších sbírek soukromníků, nebo i institucí, např.: z archivů malých obcí do krajských měst a muzeí. Největší badatelský rozmach pak můžeme zaznamenat po druhé světové válce a přetrvává až doposud.

„Nepočítáme-li novodobé dílčí publikování českých kramářských písní v časopisech, zejména v Českém lidu, eventuálně v jejich folklorizované podobě ve sbírkách lidových písní či jiných edicích, náleží prvenství, jakožto pořadateli speciální edice zaměřené na zpřístupnění kramářských písní, Miloslavu Novotnému, vedoucímu a posléze řediteli Knihovny národního muzea, vynikajícímu znalci českého kulturního života 19. století, zejména života a díla spisovatelů Boženy Němcové a Jana Nerudy, a pilnému meziválečnému i poválečnému editorovi, a to i rozličných literárních kuriozit, včetně písňových sběrů Jana Jeníka rytíře z Bratřic. V roce 1930 tak vytiskla na počest šedesátých narozenin tohoto velkého příznivce české knihy Průmyslová tiskárna v Praze antologii *Písničky jarmareční, většinou výpravné vesměs starodávné, které ze sbírek Knihovny Národního muzea vybral a otiskl Miloslav Novotný.*“⁴

---

⁴ FIALA Jiří: České písně kramářské; in Kritické edice hudebních památek VII, Hudba v Olomouci – historie a současnost II. In honorem Robert Smetana; ed. Burešová Alena; Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 78.

3.2 Hlavní čeští představitelé

3.2.1 Bedřich Václavek a Robert Smetana

Hlavními představiteli bádání věnovaného kramářskému zpěvu byli již zmiňovaní Bedřich Václavek a Robert Smetana, kteří se ve svých studiích zabývali hlavně duchovně a politicky motivovanou kramářskou písní v období po bitvě na Bílé Hoře. V roce 1937 společně sestavili antologii *České písně kramářské*, která vyšla v pražském nakladatelství Františka Borového. „Oba autoři v té době působili v Olomouci a to ve Studijní knihovně, Bedřich Václavek a ve zdejším Vlastivědném muzeu, Robert Smetana,“⁵ který zde po druhé světové válce obnovil dnešní katedru muzikologie a uměnovědných studií.⁶ V této publikaci se zabývali množstvím a druhy shromážděných materiálů, jejich podobou, vývojem kramářské písně, její funkcí a podobně. Tuto publikaci bych považovala v této problematice za základní z důvodu jejího prozatímního nepřekonání. Žádný z dalších badatelů nepopsal oblast kramářské písně takto komplexně – pouze se zaměřovali na určitá období či jednotlivé jevy, které se v písních vyskytují.

3.2.2 Bohuslav Beneš a další

Ve sborníku *Václavkova Olomouc* 1961, který byl celý věnovaný kramářským písním a to právě z různých pohledů, najdeme studie literárněvědné, jazykovědné, muzikologicky i výtvarně zaměřené. Jedním z dalších spoluautorů sborníku byl například Jiří Sehnal, který zde specifikoval nápěvy světských kramářských písní v 17. a 18. století.

V padesátých letech 20. století se bádáním o kramářských písních zabývala také Zdeňka Tichá. Publikovala článek *K dějinám kramářské písně v osmnáctém století* v časopise *Česká literatura* z roku 1953, v témže roce autorce také vyšel článek *Z pololidové tvorby sedmnáctého století* v časopise *Moravského muzea* v Brně. V sedmdesátých letech dvacátého století je vydána publikace Bohuslava Beneše *Světská kramářská píseň: příspěvek k poetice pololidové poezie*. Kramářské písně s vánoční tematikou se dosud nestaly konkrétním objektem zájmu. Byly zahrnuty pod jiná témata a nebyla jim věnována přílišná

---

⁵ FIALA Jiří; op. cit. s.78.

⁶ Katedra byla obnovena roku 1946 původně pod názvem Ústav pro hudební vědu a výchovu. Sám Smetana katedru vedl až do roku 1972, kdy vedení převzal jeho žák Vladimír Hudec.

pozornost. Robert Smetana je nazývá, jak už bylo zmíněno, koledami a např. Bohuslav Beneš tento typ kramářských písní ve své publikaci nereflektuje.

Všeobecně Beneš řadí kramářské písně do tvorby pololidové. Pod tento pojem zahrnuje autory i konzumenty ze středních vrstev obyvatelstva, nevelký rozsah skladeb, myšlenkovou a formovou dostupnost pro široké okolí. Postupně se totiž kramářské písně staly oblíbené i u nižších, vesnických, vrstev obyvatel; česká kramářská píseň má podle Beneše nejbližší ke kramářské písni německé, která je doprovázena prozaickým výkladem; kramářskou píseň Beneš chápe jako uměle vytvořený umělecký jev. „Rozmach zaznamenává v době přibližně půl století před třicetiletou válkou a v poslední třetině sedmnáctého století a přetrvával až do devatenáctého století.“⁷ Beneš nato rozebírá vzájemnou podobnost mezi jednotlivými kramářskými písněmi. Argumentuje například podobnými náměty, dále se nerozvíjejícími postupy tvorby a typickou blízkostí kramářských písní k lidové slovesnosti, někdy i k nářečím. V tvorbě kramářských písní vidí dvě funkce. Jednou z nich je individualita, jako radost z tvorby a druhou funkcí je individualita kolektivu, chápaná jako touha po sdělení. Jako jeden z typických prvků shledává úvodní oslovení např.: Poslouchejte křesťané. Vánoční témata toto oslovení často nepotřebují, ale naopak je můžeme nalézt u lidových koled. Oslovení bylo používáno za účelem navázání kontaktu prodejce s kupujícím, bylo způsobem upoutání pozornosti. U vánočních kramářských písní by v Benešově pojetí převažovala funkce individuality jedince. Toto pojetí funkčnosti kramářské písně neregistruje tvorbu za účelem živnosti.

Beneš vytyčuje čtyři fáze vývoje kramářských písní:

- I. období (16. – 1. pol. 17. století) – rozvoj zpravodajsko-historických epických písní, formově silně závislých na renesančních a barokních postupech; aktuální reakce.
- II. období (2. pol. 17. – 1. třetina 18. století) – druhová a žánrová diferenciacie kramářské produkce, uplatňování dramatisace děje.
- III. období (2. třetina 18. století – 1848) – světskost, ztráta společensko-umělecké důležitosti, žánry koexistují vedle sebe.
- IV. období (2. pol. 19. století – 1. pol. 20. století) – konečná fáze a rozpad kramářské písně, spíše funkce kulturní kuriozity.⁸

---

⁷ BENEŠ, Bohuslav: Světská kramářská píseň: příspěvek k poetice pololidové poezie; Brno, Univerzita J.E. Purkyně, 1970, s. 9

⁸ Tamtéž, s. 36–37.

„Ve své edici Novotný realizoval jeden z možných postupů při pořádání antologií kramářských písní, totiž postup chronologický, zatímco jiným, neméně oprávněným kritériem selekce a uspořádání publikovaných skladeb může být jejich tematika. K té Novotný rovněž přihlížel, dbaje o to, aby v *Písničkách jarmarečních* byly zastoupeny základní typy kramářské písňové produkce – omezil se hlavně na kramářské skladby světské.“⁹ Jednou z možností postupu bádání je vycházet ze studií o koledách a porovnávat tyto poznatky s konkrétním materiálem.

3.3 Typologie

Kromě rozlišování kramářských písní z hlediska tematiky můžeme přihlédnout také k typologii z hlediska literárních druhů. Beneš písně rozlišuje na „písně s převahou epiky, písně s převahou lyriky a smíšené lyrickoepické písně a kramářské balady, kdy sleduje převažující prvky v písni, jelikož dochází k neustálému prolínání žánrů v písních“.¹⁰

Ve zpravodajsko-historických písních z důvodu jejich zaměření na konkrétní událost převládá epika, kdežto v písních zpracovávajících legendy, či v písních o zázracích z důvodu určité nadsazenosti látky převládá lyrickoepické vyjádření. V písních pracujících s legendami jde o převyprávění evangelia, kdy je přítomný moralizující prvek. V kramářských písních, ve kterých převládá lyrika, je kladen důraz na názor a pocity potencionálního autora. Nejčastěji zpracovávají látku společenskou a politickou nebo milostnou a rodinnou. U písní s politickou tematikou lyricky zaměřených jde spíše o komentář ke konkrétnímu stavu či situaci, kdy děj pouze umožňuje vyjádření názoru. U písní epicky zaměřených nacházíme popisy všeobecných poměrů zobrazovaných i na konkrétních situacích např. se popisují vztahy mezi chudými a bohatými.

3.4 Sbírkky kramářských tisků

Sbírka Vlastivědné muzea v Olomouci (dále VMO) čítá na 7 500 kramářských tisků s různou tematikou a z různých míst. Olomoucká sbírka je v současné době druhou největší sbírkou kramářských tisků v České republice, hned po již zmiňované sbírce Knihovny

---

⁹ FIALA Jiří; op. cit. s. 79.

¹⁰ BENEŠ Bohuslav; op. cit. s. 28.

Národního muzea v Praze (dále KNM). „Tento fond je největší sbírkou svého druhu v České republice. Obsahuje přes 40 000 sbírkových předmětů ve formě samostatných tisků nebo tzv. špalíčků, což jsou soubory kramářských tisků v lidové vazbě. V těchto tiscích nacházíme většinou kramářské písně (literární útvar na pomezí lidové tvorby a umělecké poezie). Sbírka kramářských písní zahrnuje tisky většinou z období 18. až 20. století. Kromě českých tisků jsou zde v menším počtu také tisky slovenské, německé a polské. V roce 1989 byl fond obohacen o významnou sbírku sběratele Rudolfa Hlavy ze Semil (1911–1988).“¹¹Tisků s vánoční tematikou je ve sbírce KNM v Praze celkem 288,¹² oproti tomu ve VMO je registrováno 129 tisků¹³ zpracovávajících tematiku Vánoc. Tisky VMO získávalo v průběhu dvacátého století od soukromých sběratelů nebo od jiných institucí, odkud byly kramářské tisky převezeny do depozitáře v Olomouci. Najdeme zde ucelené sbírky pocházející z Olomouce, ale i ze Skalice, Šternberka, Litomyšle, Kroměříže, Hranic na Moravě, a dokonce i z Brna.

Poslední katalogizace olomoucké sbírky probíhala v padesátých až šedesátých letech dvacátého století; v dnešní době by byla vhodná digitalizace celé olomoucké sbírky kramářských tisků stejně, jak se uskutečňuje digitalizace sbírky KNM v Praze. Sbírka VMO by byla tímto zpřístupněna badatelské i široké veřejnosti a exempláře kramářských tisků, mnohdy značně chatrné, by byly chráněny před dalším opotřebením. Pražskou sbírku je možno nalézt na internetové adrese (viz. bibliografie) a funguje pod tematickým názvem Špalíček.¹⁴ „V Národním muzeu probíhá v letech 2008–2011 grantový projekt MK ČR Vytvoření otevřeného badatelského prostředí pro kramářské tisky, jehož cílem je vytvoření digitální knihovny a databáze kramářských tisků, která bude sdružovat digitální kopie tisků s databázovými záznamy.“¹⁵ Projekt s názvem *Vytvoření otevřeného badatelského prostředí pro kramářské tisky* je od roku 2011 plně funkční a lze v jeho databázi vyhledávat tisky podle různých kritérií.

---

¹¹ Internetový zdroj Národního muzea <http://www.nm.cz/Hlavni-strana/Oddeleni-KNM/Oddeleni-knizni-kultury/FOND-KRAMARSKE-PISNE/> ke dni 28. 2. 2013.

¹² Ke dni 28. 2. 2013

¹³ K témuž dni

¹⁴ Kramářské písně byly jejich majiteli svazovány do zpěvníků, které se nazývají právě špalíčky

¹⁵ Internetový zdroj online katalogu Špalíček <http://www.nm.cz/Hlavni-strana/Oddeleni-KNM/Oddeleni-knizni-kultury/FOND-KRAMARSKE-PISNE/> ke dni 28. 2. 2013.

4 Ovlivnění tvorby kramářských písní s vánoční tematikou historickými událostmi

4.1 Vliv svátků Vánoc a pohanských zvyklostí

Olomoucké kramářské tisky s vánoční tematikou obsahují i tzv. adventní písně, kterých je ve sbírce celkem šestnáct a jsou svázány ve špalíčcích po čtyřech písních, jedna píseň na každou adventní neděli. Adventní zvyk se váže k propojení svátku Vánoc s křesťanskou tradicí, která vznikla ve snaze vymýcení pohanství a dalších náboženství existujících v českých zemích. Lidé ovšem nebyli schopni se zcela odprostit od zavedených zvyků a došlo k propojování tradic. Jako příklad lze uvést dobu půstu zavedenou křesťanskou kulturou, která byla porušována veselím a zachováváním starých obyčejů. Vánoční svátky nabíraly kolektivního charakteru, staly se tak veřejnou záležitostí společnosti a vázaly se k nim společenské zvyklosti jako například maskované průvody a koledování. „Události mýtů, obsah obřadů vnímá člověk, teď, v dané chvíli, cítí se jejich účastníkem. O Vánocích prožívá věřící člověk zrození božského dítěte, jako by se právě narodilo. Z hlediska věčnosti mýtů a obřadů nikdy nekončí, mají nadčasovou platnost. Periodické svátky uzavírají pevný cyklus času a otevírají nový. Jejich cílem je celková obnova času. Míra posvátnosti je u konkrétních svátků a obřadů různá.“¹⁶

Koleda je původní všeslovanský obyčej, který se prováděl od Štědrého večera až do Nového roku a později i před Štědrým dnem. Existovaly koledy duchovenstva, žáků, selského lidu a podobně. Koledy byly spjaté se svátky svatých, koledovalo se svátku sv. Lucie, sv. Mikuláše, sv. Barbory, sv. Štěpána atd. „V tradici evropských národů je značně rozšířená stará představa o tom, že o dlouhých zimních nocích se přírodní síly dostávají do divokého zápasu, svět je zaplněn démonickými bytostmi, divokým vojskem, Slunce, symbol tvořivé síly, jako by jen bylo poraženo. S těmito předkřesťanskými představami se již při šíření svého učení dostávala do střetu církev. Pohanské náboženství bylo v lidu zakořeněno tak silně, že nebylo možno jej rychle beze zbytku vymýtit. Církev proto zvolila jiný postup. Dala ve svém kalendáři pevné místo světcům podle významných událostí jejich života (smrt, přenesení ostatků apod.), což vedlo k překrytí rozmezních dnů starého pohanského kalendáře.“¹⁷

¹⁶ FROLEC Václav a kol.: Vánoce v české lidové kultuře; Vyšehrad, Praha 1989, s. 19

¹⁷ FROLEC Václav a kol.; op. cit. s. 36.

Koledy byly vytvářeny uměle učiteli, duchovenstvem a dalšími vzdělanci a postupně došlo k procesu jejich zlidovění.

Tématem koled a často i kramářských tisků zpracovávajících vánoční tematiku byly mýty, která mají nadčasovou platnost, a proto je pochopitelné, že některé koledy zůstaly až do dneška a jsou stále zpívány. Během let samozřejmě došlo k určitým změnám v obsahu a formě koled, ale i tak je dokážeme identifikovat, například koleda *Veselé vánoční hody*, která se objevuje již v devatenáctém století – její kramářský tisk nacházíme v depozitáři VMO.

4.2 Období po bitvě na Bílé hoře – 17. století – konec 19. století

„Obecně vzato je u nás baroko dobou, kdy česká tvořivost přináší na dlouhé časy naposled náš vlastní a originální příspěvek do obecného a společného fondu evropské kultury.“¹⁸

Všechna dříve jmenovaná témata byla také hojně užívána i se záměrem mravoučným. Politická témata se na našem území prosadila zejména v období bitvy na Bílé hoře¹⁹ v 17. století, jako reakce na tehdejší politickou a náboženskou situaci ve společnosti, která následovala po vítězství dvou katolických armád, Katolické ligy a armády císaře Svaté říše římské, nad povstálými českými stavy. Výsledkem porážení českých stavů byla přísně nábožensky kontrolovaná společnost, rekatolizace obyvatelstva a s tím spojená přísná kontrola vydávaných textů. „Následkem vyhlášení rekatolizačních patentů a mnohých jiných předpisů musela nekatolická šlechta spolu s ostatními nekatolickými vrstvami obyvatel konvertovat ke katolické víře, v opačném případě byli nuceni opustit zemi.“²⁰ Situace po Bílé hoře vedla k masovému exilu nekatolíků z českých zemí. Odchod do exilu tak zvolil např. Jan Amos Komenský...²¹ Z českých zemí tak emigrovaly povětšinou společenské elity (Pavel Skála ze Zhoře, Pavel Stránský ze Zap, či Jiří Třanovský)²² Česká šlechta byla nahrazena příslušníky šlechty zahraniční, to mělo za následek úpadek českého jazyka a posílení jazyka německého. Velmi k tomuto procesu přispěla i proměna úrovně české vzdělanosti, která byla rovněž způsobena zmiňovaným odchodem společenské elity českého národa. „Převážnou část

---

¹⁸ ČERNÝ Václav: Generační periodizace českého baroka; in Česká literatura doby baroka, red. Pokorná Zuzana; Památník národního písemnictví, Praha 1994, s. 5.

¹⁹ Bitva na Bílé hoře proběhla 8. listopadu roku 1620, jako součást třicetileté války (1618 – 1648).

²⁰ KROFTA Kamil: Nesmrtelný národ: Od Bílé hory k Palackému; Praha, J. Laichter 1940, s. 152.

²¹ MIKSOVÁ Markéta: BP: Doba pobělohorská 1648–1740. „Období temna“ – mýtus a realita, FF Západočeská univerzita v Plzni, 2012, s. 23.

²² HOSÁK Ladislav: Nové československé dějiny; Praha, Komenium 1947, s. 297, 298.

barokní poezie tvoří kancionály a do české literatury se dostává množství synonym, metafor, ale i mluvený jazyk, lidové obraty a zdobněliny.²³ V pobělohorské době tvoří českou literaturu měšťanský a prostý lid, a je tedy reprezentována hlavně říkadly, pohádkami a samozřejmě kramářskými písněmi, jež zaznamenaly v této době rozmach. Byly využívány jako zpravodajství o politickém, společenském atd. dění. Ve stejné době byla kramářská píseň využívána i jako určitý druh propagandy. „23. srpna 1765 byl vydán na Moravě zákaz zpěvu a prodeje všech písní kramářských a to na základě udání vyškovského děkana Engelberta Schmidta v dopise²⁴ pro olomouckou konsistoř ze dne 2. srpna 1765. Dopis např. sděluje: Poněvadž zneužití svatých obrazů někdy směřuje k velké škodě duší a pod záminkou největších zázraků prostý lid, mající věřiti živou vírou, je maten veřejnými prodavači svatých obrazů, zvláště o poutích. – jejich písničky se předřikávaly pro hanebný zisk.“²⁵ – „Cenzura kramářských tisků civilními úřady probíhala již od roku 1709.“²⁶ Téma Vánoc stojí v zásadě mimo tyto okruhy. Vánoční tematika samozřejmě zpracovává duchovní látku, a mohla tedy být využita jako propaganda uskutečňované rekatolizace. Právě díky této „nekonfliktní“ vánoční tematice zůstávaly tyto kramářské písně mimo hlavní okruh zájmu badatelů.

V sedmnáctém století se začala značně rozvíjet městská společnost a s ní i měšťanská kultura. Došlo k zesvětštění kramářských písní a proniknutí lidové kultury do jiné společnosti, která ovlivnila další vývoj formy a charakteru těchto písní. Dochází k popularizaci kramářských tisků a jejich největšímu rozmachu, který přetrvával až do poloviny devatenáctého století, kdy začala kramářská tvorba postupně ustupovat a byla nahrazována novým trendem tehdejší společnosti, kterým byly klavírní etudy, či orchestrální díla přepisována pro klavíry, oblíbené zejména ve vyšších a středních vrstvách tehdejší společnosti a tvorba z prostředí měšťanského života, která se dále rozvíjela v první třetině dvacátého století.

Koledy a vánoční témata v tomto období ustupují do pozadí a zachovávají se pouze již uvyklé písně, které se ještě dále šíří mezi lidem. Úpadek kramářských písní byl spojen i s rostoucím přístupem ke vzdělání, a staly se tak záležitostmi spíše individuální a dlouho unikaly pozornosti badatelů až do dvacátého století, kdy se o tyto tisky začali zajímat jednotliví badatelé.

---

²³ LEHÁR Jan, STICH Alexandr a kol.: Česká literatura od počátků k dnešku; Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 1998, s. 127–128.

²⁴ Dopis (ve formátu 200x315 mm) je psán latinsky a Zdena Tichá uvádí i jeho překlad. Ke zmiňovanému dopisu byl také přiložen kramářský tisk, kniha s obrázky, *Velmi mocná modlitba... Evangelium svatého Jana v první kapitole a zvěšská svatební řeč*.

²⁵ TICHÁ Zdena: K dějinám kramářské písně v osmnáctém století; in. Česká literatura, 1953, s. 137.

²⁶ BENEŠ, Bohuslav; op. cit. s. 37.

4.3 Současnost a kramářské písně

V současnosti je kramářská písňová tvorba stále ne zcela probádaným fenoménem, jak již bylo zmíněno, a je proto jednou z oblastí, která stále přitahuje zájem a nové badatele. Jednou z neprobádaných oblastí je i vánoční tematika v kramářských písních, jenž svými tématy a charakterem vychází zejména z výše popisovaných lidových koled. Obsah těchto písní vychází vesměs z křesťanské tradice a příběhu o narození Ježíše Krista, a tyto písně jsou proto mnoha badateli, kteří ji přinejmenším reflektovali, řazena mezi kramářské písně duchovní. Např. Robert Smetana specifikuje vánoční kramářské písně jako duchovní lidovou tvorbu. Vzhledem k mytologické tematice a vázanosti na původní pohanské zvyky by se mohly kramářské písně s vánoční tematikou řadit i k písním světským, ale vzhledem k tomu, že mytologie užívaná v tématech kramářských písní čerpá z křesťanské tradice a kultury, přikláním se k jejich zařazení mezi duchovní kramářské písně. Dalším argumentem je i zakořenění do křesťanské kultury, která na českém území převládala až do dvacátého století.

5 Zpracování tématu

5.1 Konkrétní výtisky písně *Pochválen bud' Ježíš Kristus*

5.1.1 Kontext v olomoucké sbírce

Konkrétní písně, jež se zachovaly ve sbírce VMO, se vyskytují ve více vyhotoveních. Píseň s incipitem *Pochválen bud' Ježíš Kristus, milý Matěji, na věky* se ve sbírce objevuje celkem devětkrát, a to v různých špalíčcích a z různých míst a různých období. Naopak se zde mohou objevit i artefakty osamocené jako proslulá píseň Václava Adama Michny z Otradovic, žijícího v první polovině sedmnáctého století, *Chtíc, aby spal*, pod původním názvem známá jako *Vánoční noc*. Michnova duchovní tvorba není kramářského charakteru, ale pro svou velkou oblibu byla jako kramářské tisky vydávána a zařazována do soukromých špalíčků. Tento potenciál Michnovy tvorby byl dán vokálním charakterem jeho skladeb, českými texty psanými samým V. A. Michnou, který se kromě komponování hudby zabýval i psaním poezie.

Kramářská píseň *Pochválen bud' Ježíš Kristus, milý Matěji*, je ve Vlastivědném muzeu v Olomouci zachována v devíti vyhotoveních, jež pocházejí z devatenáctého století, kdy byly vytištěny, ale píseň sama může být i staršího původu. Konkrétní roky tisků těchto exemplářů jsou 1812 (v obrazové příloze pod symboly – C, E, H), 1836 (v o. p. symbol B) a v roce 1856 (pod symboly – A, F, G), výtisky v příloze uvedené pod symboly – D, I – nemají uveden konkrétní rok tisku, exemplář -D- uvádí informaci o místě vytištění a jméno tiskaře, proti tomu exemplář – I – tyto informace nemá a pouze informuje, že kramářská píseň byla: „vytištěno roku tohoto“.²⁷ V textu těchto výtisků se objevují i postupy zápisu používané již ve 13. a 14. století jako je například používání diftongu -au- místo diftongu -ou-, používání grafému konsonantu -g- místo grafému -j-. Za pozornost stojí i kolísání grafického značení hlásky -š-, kdy v jednom případě je psána tak, jak ji známe v dnešní podobě a oproti tomuto způsobu se v textech objevuje způsob zápisu pomocí dvou hlásek -s- ve staré podobě zápisu této hlásky jako -ff-.

---

²⁷ Fond Vlastivědného muzea v Olomouci, Sbírká kramářských písní, sign. P17135, titulní strana (viz. obrazová příloha, symbol – I)

5.1.2 Charakteristický popis výtisků

Je vhodné uvést charakteristický popis těchto výtisků²⁸, i když část informací mají společnou, a proto ji uvedu pouze jednou.

Incipit

Pochválen buď Ježíš Kristus, milý Matěji,

v diplomatickém přepisu: Pochválen buď Gežjš Kriftus, mili | Matějg, až na věky²⁹

Pochválen buď Gežjš Kriftus, | milegMatějg, až na věky³⁰

Titulní strany:

A

Nová pjeň|aneb|Vánočnj koleda,|k uctěnj nově narozeného Gežiřka v|Bethlemě.|

V Olomauci.| Vytisřtěna a k dostánj u A. Halousky. – 1856.|(11)

Titulní strana je doplněna o dřevořez andělíčka ve vzduchu mezi mraky s vavřincovými větvičkami nad hlavou.

B

Nová pjeň|aneb|Vánočnj koleda|k uctěnj nově narozeného Gežiřka|v Bethlemě.| Tis³¹

v Litomyřli 1836.

Ozdobeno dřevořezem andělíčka u oltáře s plody, nejspíše vinné révy.

C

Nowá pjeň|aneb|koledaWánočnj,|k uctěnj nowě narozeného Gežiřka|w Betlemě.|Wytisřtěná w Litomyřli, 1812.

Na titulní straně dřevořez vyobrazující narození Ježiška v Betlémě.

---

²⁸ Ve sbírce VMO pod signaturami: 12781, 13608, 14184, 15310 16109, 16156, 16510,17028, 17135

²⁹ Diplomatický přepis pro výtisky v příloze pod symboly A, B, F, G

³⁰ Diplomatický přepis platný pro výtisky pod symboly C, D, E, H, I; u výtisku D je předěl mezi verši umístěn uprostřed slova Kristus – Kriřtus

³¹ Nečitelnost data tisku.

D

Nová pjeň|aneb|koledaVánočnj,| k uctěnj nově narozeného Gežiřka w Betlemě.|Wytisřtěná w Litomyřli u Wácl. Turečka.

Vyobrazení jesliček (jiné než u výtisku pod symbolem C), označeno starou signaturou – 1C.

E

Nová pjeň|aneb|koleda Wánočnj,| k uctěnj nowě narozeného Gežiřka|w Betlemě.| Wytisřtěná w Litomyřli, 1812.

Výtisk je opatřený stejným dřevořezem jako výtisk uložen v příloze pod symbolem C; opatřený nálepkou s pěti signaturami, včetně současné signatury (píseň je svázána ve špalíčku a umístěna jako první píseň, kdy chybí obal špalíčku)³² – E16109-16144; 33/37; 34; 364; 3069.

F

Nowá Pjeň|aneb|Wánočnj koleda,|k uctěnj nowě narozeného Gežiřka w|Bethlemě.|

W Olomauci| Wytisřtěna a k dostánj u A. Halousky. – 1856.|(11)

Kresba na titulní straně totožná s výtiskem se symbolem -A-, a totožný je celý výtisk, který nejspíše pochází ze stejného tisku.

G

Nowá Pjeň|aneb|Wánočnj koleda,|k uctěnj nowě narozeného Gežiřka w|Bethlemě.|

W Olomauci|Wytisřtěna a k dostánj u Antonjna Halousky – 1856|(11)

Ozdobena kresbou dospělého anděla.

Tento výtisk byl vyhotoven ve stejném roce a u stejného tiskaře jako výtisky předešlé (příloha A, F), ale liší se svou kresbou

H

Nowá pjeň|aneb|koleda Wánočnj,|k uctěnj nowě narozeného Gežiřka|v Betlemě.|Wytisřtěná w Litomyřli, 1812.

Vyobrazení na titulní straně kramářské písně je totožné vyobrazením jesliček u kramářské písně v příloze pod symbolem C.

---

³²Z důvodů funkce titulní strany písně jako titulní strany celého špalíčku jsou zde uvedeny signatury celého špalíčku.

I

Nowá pjeň|aneb|Koleda, Wánočnj|k uctěnj nowě narozeného Ge|žjllka
w Bethlemě.|Wytištěná roku tohoto.

Na titulní straně výtisku je stejné vyobrazení jesliček jako u výtisků pod symboly C, H, ale liší se od nich způsobem zápisu jak je tomu např.: u slova V Betlémě, kdy ve výtisku I je použita verze zápisu Bethlemě, ale ve verzích C, H pouze Betlemě. Rok a místo vydání zde není uveden, což může být způsobeno snahou předejít cenzuře.

5.2 Jazyk kramářských písní

5.2.1 Všeobecné jazykové jevy

Mým cílem je porovnat všech devět exemplářů ve sbírce VMO ve snaze zjistit možné rozdíly, které mohly vznikat přetiskováním kramářské písně na různých místech, čímž docházet k drobným úpravám a odchylkám. Tyto odchylky zjišťujeme hlavně při porovnávání exempláře pocházejícího z Moravy s exemplářem původem z Čech. Do textů písní se dostávala hovorová mluva a nářeční prvky, zvláště na Moravě a Slovácku, a neobvyklé nejsou ani germanismy. Vliv německé kultury po dlouhá léta ovlivňoval i způsob zapisování textů a jeho pozůstatky můžeme nalézt i v tiscích z devatenáctého století. Příkladem může být zmiňované zdvojené -s-, které bylo přejato z německé ortografie. Na počátku 19. století byla němčina stále úředním jazykem a všechny tyto odchylky jsou dány rozkolísaností tehdejší normy a úpravami textu podle fonetické podoby určitých slov v hovorové mluvě.

Touto problematikou se zabývala zejména Věra Michálková ve svém příspěvku *K jazyku kramářských písní*, publikovaném v roce 1961: „Poněvadž jde o texty tištěné nezřídka ve venkovských tiskárnách, za obtížných podmínek, nejsou v nich příliš vzácné ani omyly a chyby (některá písmena chybějí; některá písmena se zaměňují; omyly v pravopise, v interpunkci aj.), některé jevy z dnešního hlediska chybné jsou dány rozkolísaností soudobé jazykové normy (např. historicky neoprávněné analogické tvoření tvarů, užívání správných

a nesprávných tvarů jako dublet; tvoření útvarů podle cizích, zvláště německých vzorů).³³ Michálková se ve svém příspěvku zabývá morfologií a hláskoslovím kramářských písní, tvořením a výběrem slov, syntaxí, stylem a velkou slovní zásobou. Rovněž já se budu ve své práci zabývat jazykem kramářských písní, a to konkrétně způsobem zapsání a možnou alternací mezi jednotlivými tisky a dnešní podobou zkoumaných slov.

V období spřežkového pravopisu, hlavně ve třináctém a čtrnáctém, století, bylo možno grafické zaznamenání -i/y- zaměňovat. Původně byl mezi těmito vokály rozdíl ve výslovnosti, kdy dnešní grafická varianta -y- byla nejpravděpodobněji vyslovována jako zadní hláska a bylo následována nepalatálními hláskami, tento způsob artikulace můžeme v současné době zaznamenat např. v polštině; postupně výslovnost -y/i splynula a zůstalo pouze grafické rozlišení těchto hlásek. Zaměnitelnost grafémů i/y v pravopisné formě byla zrušena v patnáctém století ve spise *De orthographia Bohemica*, jehož autorství je připisováno Janu Husovi (1406); tento typ pravopisu se nazývá diakritický pravopis. Diakritický pravopis byl vytvořen z popudu jedince, nebyl tedy plně přijata a fungoval zároveň s pravopisem spřežkovým, který byl starší, čímž došlo k větší rozkolísanosti normy a formy zápisu. Na diakritický pravopis navázal v šestnáctém století tzv. bratrský pravopis, který rovněž jako pravopis diakritický odstranil spřežky, zavedl jednotné značení kvantity pomocí dnešní čárky, měkkost souhlásek byla vyznačena pomocí dnešního háčku místo původní tečky, konsonant -š- se psal většinou jen na konci slova, uprostřed se psal spřežkou ř; grafém -ě- se začal používat dnešním způsobem,

5.2.1.1 Dobový doklad jazykových zvyklostí

Dokladem může být i fakt, že hudební skladatel 2. pol. 19. století, Bedřich Smetana, jenž byl v tehdejší době považován za skladatele českého národa, třebaže pocházel z české rodiny, neuměl řádně spisovně česky mluvit, natož psát. I když se během svého života snažil českému jazyku naučit, nikdy jej neměl plně zautomatizován na rozdíl od jazyka německého. Jeho veřejné proslovy mu psali jeho přátelé, čeští spisovatelé a literární kritici, jak je uváděno ve studii v časopisu *Hudební věda* s názvem *Smetanova čeština v dobovém kontextu* (tato studie vznikla v rámci grantového projektu *Kritická edice korespondence Bedřicha Smetany a nový vědecký katalog pramenného fondu jako její nezbytné východisko*

---

³³MICHÁLKOVÁ Věra: K jazyku kramářských písní; in Václavkova Olomouc 1961, ed. Králík Oldřich; Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 1961, s. 211.

ve spolupráci s *Muzeem Bedřicha Smetany* v Praze). Studie postupně rozebírá Smetanův život a prostředí, ve kterých se pohyboval, zařazuje tato období i do dobového kontextu a přihlíží k politické a společenské situaci. Je nutné přihlídnout k dobovým normám pravopisu, jestliže hodláme analyzovat Smetanovu korespondenci. Autoři studie využili dobové příručky Václava Hanky, která vychází z prací Josefa Dobrovského. Pro porovnání se zvukovou podobou jazyka zkoumané doby autorům posloužil *Český jazykový atlas*. „Smetana měl problém především s uplatněním různých variant českého pravopisu a používal předreformní a poreformní pravopis, s rozlišením a křížením českého a německého písma, to znamená křížení soustavy písma zvaného latinka a kurentu, který používal jeho otec. Značný je vliv výslovnosti na zápis jazyka – Smetana používal zdvojené grafémy a německé grafémy pro zápis německých fonémů, například ve slově interpretace používá přehláskované ä. V dopisech, které byly zkoumány, se často vyskytoval problém s rozlišením – i/y, kde se Smetana nemohl opřít o mluvený jazyk“,³⁴ tento jev se vyskytuje i v kramářských písních, jak už bylo výše zmíněno. Velmi podobný problém nastával při zápisu skupiny mě/mně, která je vždy vyslovována jako [mňe]. Smetana podle studie i zjednodušoval vlivem mluvené formy jazyka skupinu hlásek, například céru místo dceru a časté byly také „problémy s pravopisem při asimilaci znělosti. Smetana psal spíše foneticky než ortograficky a kolísavá kvantita vokálů svědčí o Smetanově nejistosti v psané češtině,“³⁵

Autoři citované studie, Marek Nekula Marek a Lucie Rychnovská, tento výčet sestvili z nejfrekventovanějších jevů ve Smetanově korespondenci. Nám může posloužit jako obraz o tehdejší rozšířenosti pravopisu českého jazyka a jeho praktikování v mluvené i neoficiálně psané tvorbě společnosti.

---

³⁴NEKULA Marek, RYCHNOVSKÁ Lucie: Smetanova čeština v dobovém kontextu; in *Hudební věda. Ročník XLVII., 1/2010, Kabinet hudební historie Etnologického ústavu AVČR v.v.i.*; s. 34.

³⁵NEKULA Marek, RYCHNOVSKÁ Lucie: Smetanova čeština v dobovém kontextu; in *Hudební věda. Ročník XLVII., 1/2010, Kabinet hudební historie Etnologického ústavu AVČR v.v.i.*; s. 36.

5.2.2 Transkripce textu vybrané kramářské písně

Dále uvádím transkripci textu vybrané kramářské písně, v edičních poznámkách registruji v transliteraci případné tiskové chyby. Píseň má celkem sedmnáct slok, které jsou sázeny in continuo, tedy bez segmentace do veršů. Při psaní zachovávám rozdělení slov a vět podle jednoho z exemplářů uvedeného v příloze pod symbolem A – jedná se o výtisk z roku 1856, jenž byl pořízen v Olomouci.

1

Pochválen buď Ježíš Kristus, milý³⁶ Matěji,³⁷
až na věky,³⁸ kam pospícháš, bratře Ondřeji?³⁹
Já do Bethléma běžím,
co se tam děje. nevím,
prosím tebe, vrať se se mnou,⁴⁰ něco ti povím.

2

Naši hoši pásli včera blízko Bethléma,
velká jasnost o půlnoci jako den byla,
Andělský hlas slyšeli,
do Bethléma běželi,
že se narodil Mesiáš, v pravdě mluvili.⁴¹

3

V tom obecním chlévě leží, v seně v jesličkách,
a Matičku má chudičkou v mizerných plenkách,
on prý tak překrásný je,
na každého se směje,
kdo se na něho podívá, radost nabude.⁴²

---

³⁶ V orig. vysázeno mili – alternace zápisu i/y a nedodržování kvantity hlásky.

³⁷ V orig: Matěgi.

³⁸ V orig.: věky.

³⁹ V orig.: Ondřegi.

⁴⁰ V orig.: semnau.

⁴¹ V orig.: nassihossi, gasnost, gako, angelsky, slisseli.

⁴² V orig.: obecnej, ležj, gesličkach, chudičkau, preg, směge.

4

Nechod' me tam jako blázni, milý Ondřeji,
abychom tam přišli prázdní, když nic nemají.
Pojd' me pro kamarády,
naberem sebou dary,
až toho něco ohledáme, půjdem spěšněji.⁴³

5.

Vzhůru, bratři kamarádi, rychle vstávejte,
narodil se nám Spasitel v Betlémě, věřte,
dary rychle chystejte,
sestřičkám to oznamte,
ať každá něco uchystá, s námi pospěšte.⁴⁴

6

Ančička pána rychtáře smetany trošku,
Sekundýna mlynářova moučku, krupičku,
Monika kramářova
Cukrkandl, fíky má,
a Mařenka šenkýřova pivo, víno dá.⁴⁵

7

Anastázie kupcova mandle, piškoty,
Cecílie pulmistrova jablka, oříšky,
Apolenka citrony,
Liduška koření,
Lucie perník, marcipán, a to melouny.⁴⁶

---

⁴³ V orig.: gako, blaznj, mileg, Ondřegi, přissli, prazdny, nemagi, sebau, půgdemspěssněgi.

⁴⁴ V orig.: zhůrubratřjkamardj, wstáwegte, chystegte, sestřjčkam, pospěsste.

⁴⁵ V orig.: trossku, mynářova, maučku, ssenkýřova, pjvo, vjno.

⁴⁶ V orig.: Anastázyge, pisskoty, gabka, woříssky, Lidusska, Lucige, melauny.

8

Rozárie pekařova mastnou⁴⁷ žemličku,
a Anežka sedlářová másla v hrníčku,
Barbora řezníková
jitřničku udělá,
a Rozinka oheň rozfouká, oběd udělá.

9

Evička hedvábné⁴⁸ pentle, povijánek dá,
Kačenka karton koupila, podušky chystá⁴⁹,
peří Verunka dere,
Liduška to ušije,
jen hezky brzy pospěšte, nebo zima je.

10

Františka, dcera truhláře, kolébku⁵⁰ nese,
Dorotka tenkou košilku taky přinese,
Majolenka punčošky,
Helenka bere čepičky,
ostatní všechny pospěšte, a ať jidem⁵¹ brzy.

11

My bratři hudbu štemujme, budeme hráti,
kde pak sou⁵² ti malí hoši? Budou zpívati.
Franto, ty pusť varhany,
Ondřejí, vem valthorny,
Tadeáši, polní trouby a Rád'o,⁵³ bubny.

---

⁴⁷ V orig.: masnau.

⁴⁸ V orig.: hedbávny

⁴⁹ V orig.: chista.

⁵⁰ V orig.: kolíbku.

⁵¹ V orig.: gidem.

⁵² V orig.: sau.

⁵³ V orig.: Rád'u.

12

Honzíčkové, vy huboje⁵⁴ strojky rychtujte,
Karlíčku, flautraver pískej, fagot⁵⁵ nenechte,
Josífků, housličky,
Aloisinku, moldánky,
violu, basu,⁵⁶ Venclíčku, cimbál, doubečku.

13

Hrubé⁵⁷ dudy já nafoukám,⁵⁸ ať hodně fučí,
u jesliček ta muzika ať je potěší,
aj, hrejme již vesele,
když popapal,⁵⁹ spát bude,
Matička kolébat bude, líbezně usne.

14

Nyníčko půjdem na koledu k pánům sousedům,
Ježíšek ráčí⁶⁰ požehnat váš příbytek, také dům,
Ježíšek nám povídal,
kdo by nám koledu dal,
že se s ním o to porovná, třebaš mnoho dal.

15

Jen my Ježíška milujme, jej poslouchejme,
jeho svaté přikázání zachovávejme,
srdce čisté připravme,
by on k nám šel, žádáme,
jako betlémští měšťané tvrdí nebudme!

---

⁵⁴ V orig.: huboge.

⁵⁵ V orig.: fakit.

⁵⁶ V orig.: basfu.

⁵⁷ V orig.: hruby.

⁵⁸ V orig.: naffaukám.

⁵⁹ V orig.: popalal.

⁶⁰ V orig.: rádcí.

16.

Ježíšku, králi nebeský, k tobě voláme,
chraň nás ode všeho zlého, tebe žádáme,
pro tvé bídy trápení,
chudobu, zde na zemi,
uděl svaté požehnání na naši zemi.

17.

Uděl svatého pokoje římským křestanům,
ať se vespolek snášej, dej pokoj stavům,
ať tě můžem chváliti,
v pokoj živí býti,
potom tobě v nebi věčnou⁶¹ chválu vzdávati.

AMEN⁶²

Ve výtisku pod symbolem I-I5 strofy s čísly 8 až 13 chybí, z osmé strofy je uveden necelý první verš a ze třinácté strofy naopak poslední dva verše. Text, který se z těchto strof dochoval, uvádím v transliteraci.

8

Rozaryge pekařowa mastnau...

13

...wesele, když popapal spát bude,
matička kolebat bude, líbezně usne.

5.2.3 Obsah textu kramářské písně

Prvním charakteristickým rysem kramářské písně, *Pochválen bud' Ježíš Kristus, milý Matěji* je obsahová výstavba jejího textu. Stručně řečeno pojednává o uctívání narozeného Ježíše Krista různými dary od různých jmenovaných osob, je tedy i určitým dokladem o tehdejšímu stavu vesnic, když se v textu objevují jmenované dcery truhláře, pekaře, řezníka,

---

⁶¹ V orig. zap.: věčnu

⁶² Pouze ve výtisku pod symbolem D7.

sedláře, mlynáře a podobně. Tato výstavbová forma textu není u koled a vánočních kramářských tisků nic neobvyklého. i v dnešní době existují stále přetrvávající doklady v podobě koled, jako jsou např. koledy *Jak jsi krásné, neviňátko* nebo také v koledě *Půjdem spolu do Betléma*. V první z uvedených koled se v textu nacházejí verše: Já ti nesu dvě kozičky; Já zas trochu mlíčka; Já ti nesu veselého beránka ze stáda svého; pastuškové mu dudají. V druhé koledě se tato enumerace objevuje ve smyslu hraní písní stejně, jako je tomu v závěru kramářské písně *Pochválen buď Ježíš Kristus, milý Matěji*; konkrétně je zde uváděno: Začni, Kubo, na ty dudy; Janku, na píšťalku; Mikši, na housličky; Vávro, na tu basu. Obdobným způsobem jsou zpracovány jedenáctá a dvanáctá sloka uvedené kramářské písně, pro příklad uvádím: Honzíčkové, vy huboje; Jozítku, housličky.

V textu písně se objevuje zmínka o koledování a výslužce. Dochází tu k propojení dvou tradic – slovanské a křesťanské. K tomuto propojování samozřejmě docházelo již dříve, jak je popsáno výše. Zajímavostí je reflexe tohoto propojení v textu, kdy na koledu vysílá lid sám Ježíšek, a dokonce doporučuje, kam je vhodné na koledu zajít. Tato reflexe propojení zvyků není už nic neobvyklého, jako příklad uvádím českou koledu *Štěstí, zdraví, pokoj svatý*. Tato koleda je v běžném užívání zachována ve třech slokách, kdy v druhé a třetí sloce je zmiňované propojení tradic také reflektováno:

Narodil se tam synáček, posílá mě k vám,
byste mu koledy dali – však já mu ji dám.⁶³

Podobnost můžeme najít i v koledě *Dej bůh štěstí*, která stejně jako kramářská píseň reflektuje odplatu za koledu:

za naše zpívání, za koledování,
dej vám Pán Bůh své požehnání.⁶⁴

Ježíšek ráčí požehnat váš příbytek, také dům.⁶⁵

---

⁶³ Začátek druhé sloky koledy štěstí, zdraví, pokoj svatý. Text převzat ze zpěvníku Já písnička I, 1994, s. 115.

⁶⁴ Druhá sloka koledy Dej bůh štěstí, text převzat ze zpěvníku Já písnička I, 1994, s. 108.

⁶⁵ Parafrazovaný text kramářské písně.

5.2.3.1 Srovnání s dnešní podobou skladby

Vhodné srovnání s dnešními koledami se nabízí s koledou, která vznikla z této kramářské písně a zachovává část původního textu. Nejčastěji je koleda zpívána v rozmezí tří až čtyř slok v různých obměnách. Sloky, které se stále užívají, jsou první, druhá, třetí, čtvrtá a také dvanáctá. Text je mírně přizpůsoben soudobému mluvčímu a změny pozorujeme ve verších:

andělský hlas slyšeli / andělský zpěv slyšeli
že se narodil Mesiáš / Kristus pán / Spasitel
on prej tak překrásný je / prý
naberem sebou dary / s sebou
až toho něco shledáme / trochu / hodně
My bratři hudbu štemujme / vzhůru bratři kamarádi⁶⁶

Alternace užití výrazů hlas/zpěv je o to zajímavější její alternací už mezi samými tisky, kdy v současné době užívaný výraz zpěv byl uplatněn u tisků z roku 1812, tudíž tisků starších starších; znovu se k němu přikláníme v současné době. Tisky z roku 1856 užívají výrazu hlas.

Nejvíce textu se dochovalo v nábožensky agilním prostředí, kde je i dnes využíváno až devět slok a je reflektován i jejich původní počet. Užívané sloky jsou 1, 2, 3, 4, 5, 14, 15, 16, 17. V posledních slokách je více zřetelná náboženská stránka líčené situace, a proto není divu, že tyto se sloky stále uchovávají. Pátá sloka není kombinovaná s dvanáctou, ale je uvedena ve svém původním znění a dvanáctá sloka je zde zcela vypuštěna.

5.2.4 Rozbor zápisu osobních jmen ve výtiscích a reflexe rozdílů

Výskyt osobních jmen v kramářské písni dovoluje porovnat je s dnešním stavem, a to ve smyslu předpokládané frekvence osobních jmen a také jejich psané podoby, nicméně je nutné předpokládat ovlivnění psaného záznamu verbálními zvyklostmi. Vzhledem k období tisku námi zkoumaných kramářských písní jsou z hlediska zkoumání frekvence výskytu jmen

---

⁶⁶ V této alternaci se jedná o smíšení dvou slok – páté (vzhůru bratři kamarádi, rychle vstávejte) a dvanácté (My bratři hudbu štemujme budeme hráti.)

spolehlivější matriky a zvolení určitých jmen v kramářské písni svědčí hlavně o určité oblíbenosti nebo obvyklosti jmen a také je zde možnost, že jména byla ponechána z původních starších výtisků písně.

5.2.4.1 Zápis ženských jmen

Šestá strofa

V šesté sloce se začínají vyskytovat ženská jména a ta potom přetrvávají až do sloky desáté, v již zmiňované šesté sloce jsou to jména Ančička, Sekundýna, Monika a Mařenka, kdy jméno Ančička je psáno vždy stejným a s naší grafickou podobou totožným způsobem, Sekundýna, dnes již v českém prostřední neužívané osobní jméno, se liší ve způsobech zápisu kvantita nad vokálem -i- (y), tzn., že ve výtiscích kramářské písně, které vznikly v roce 1812 (pod symboly – C3, E3, H3) je zaznamenána podoba bez kvantity a stejný způsob zápisu se vyskytuje i u již zmíněných výtisků bez konkrétní datace (v obrazové příloze pod symboly – D3, I3); dle této charakteristiky by bylo možné nedatované výtisky zařadit do období kolem roku 1812, ale stejně tak může jít o pouhou shodu okolností v ojedinělém jevu a další porovnávání výtisků nám tuto problematiku upřesní.

Kvantita nad písmeny byla dlouhou dobu zaznamenávána libovolně podle uvážení písaře a mohla být ovlivněna i nářečím. Ovlivnit způsob zápisu tohoto jména mohly i cizí jazyky: sv. Sekundina – psáno s grafickou podobou vokálu -i-, byla přijata jako patronka Jičina poté, kdy zde byly nalezeny obrazy barokního malíře Karla Škréty – jedním z nich bylo vyobrazení sv. Sekundiny, díky čemuž se zahájilo pátrání po osudech svěťice a místu pohřbení jejích ostatků v Jičíně, které sem byly převezeny jezuity z římských katakomb v roce 1658 a rozděleny do několika relikviářů, jak vyplývá z městských dokumentů.

O životě sv. Sekundiny není takřka nic známo, patří mezi raně křesťanské mučedníky a v liturgickém kalendáři její svátek připadá na patnáctého ledna.⁶⁷ Užití jména patronky v kramářské písni dokazuje, že ještě na počátku 19. století byla známou a uctívanou světicí a v roce 1900 byly její ostatky přeloženy při přestavbě kostela sv. Ignáce, kde byly v roce 2011 opět nalezeny poté, kdy byly skoro zapomenuty. Výklad jména Sekundina se odvozuje od jeho mužské podoby Sekundus, ve významu druhý; obě tyto podoby jsou užívány zřídka a v posledním století pravděpodobně vůbec ne.

---

⁶⁷ Internetový zdroj: http://jicinsky.denik.cz/kultura_region/jicin-porotnisal-svatasekundina-herold20101123.html; ke dni 15. března 2013

„Již zmiňované jméno Anna, ve své deminutivní podobě Ančička, je jménem hebrejského původu – Channáh, z toho jména Anna i Hana.“⁶⁸

Dalším uváděným jménem je dnes stále ještě oblíbené jméno Monika, jehož výskyt v kramářské písni z počátku 19. století je trochu překvapivý, obzvláště když tato píseň byla považována za starší; tento poznatek můžeme interpretovat jako jeden z možných důkazů určité úpravy textu v 19. století. musíme také předpokládat, že by píseň mohla být jednou ze skladeb z tehdejší nové tvorby vánočních písní. Jméno Monika je ve všech zkoumaných výtiscích graficky zaznamenáno stejným způsobem, od dnešní podoby se lišící pouze v záznamu vokálu -i-, kdy je užitá jeho tvrdá varianta: Monyka. Toto jméno je původem, jak uvádí F. Kopečný F., spíše fénického původu a označuje bohyni.⁶⁹

U posledního jména šesté sloky se nevyskytují ve verzích zápisů žádné výrazné odchylky, jediný rozdíl se objevuje v tisku v příloze pod symbolem I: jméno Mařenka ke sázeno s počátečním malým -m-, tedy mařenka. V tomto případě jde nejspíše o pouhou tiskařskou chybu, jelikož ostatní jména jsou v tisku sázena s velkým počátečním písmenem, kromě jmen Cecílie a Gabka v následující sloce, která jsou rovněž psána s malými grafémy -c-, -g-. „Deminutivní podoba Mařenka ke jménu Marie, které je uplatněno i v biblických textech a je nejspíše egyptského původu – Mirjam. Už za ‚Ježíšových časů‘ mělo neprůhledný význam. Často spojováno s aramejským Marja s významem mar/mary – pán. Od 17. století jsou tvary jména Marie součástí mužských jmen, např. spisovatelé Jan Maria Plojhar, Kvido Maria Vyskočil.“⁷⁰ V současné době má jméno Marie velké množství hypokoristických podob, podle Poláka celkem 80.

Sedmá strofa

Stejná jako v šesté sloce je situace i ve sloce sedmé, kdy jsou opět jmenovány dívčí jména s přídomky a charakteristickými dary, jde o jména Anastázie, Cecílie, Gabka, Apolenka, Liduška a Lucie. V této sloce se vyskytuje oproti předcházející jedno jméno navíc, je to dáno krácenou formou charakteristik děvčat, kdy se ne vždy sděluje, jestli je dívka dcerou kupce, či mlynáře a je pouze uvedeno, jaký dar pro právě narozeného Ježíše Krista přinese, jako je to v případě Lidušky, kdy je uvedeno pouze: Liduška koření. Tím pádem je potřeba vyplnit zbylý prostor.

⁶⁸ KNAPPOVÁ Miloslava: Jak se bude jmenovat?; Academia, Praha 1978, s. 192

⁶⁹ KOPEČNÝ František: Průvodce našimi jmény; Academia, Praha 1974, s. 105.

⁷⁰ Tamtéž, s. 98.

Zápis jména Anastázie je ve všech výtiscích stejný a od dnešní podoby se liší zápisem grafému -s-, které je zapsáno starou verzí -f-, která se ve výtiscích stále vyskytuje ať už samostatně pro konsonant -s, nebo zdvojeně: ff pro význam konsonantu -š, jak je tomu například ve slovu naši, které je zapsáno – naffi. Po konsonantu -z- je psán grafém -y-, jak tomu bylo po prealveolárních konsonantech – c, z, s – zvykem, a až po výše zmiňované pravopisné reformě ve čtyřicátých letech devatenáctého století byl tento zvyk postupně odstraňován a podle etymologického původu slov byl grafém -y- buď ponechán, nebo nahrazen měkkou variantou -i-, která se zapisovala jako dnešní grafém –j-. Samozřejmě se v zápisu jména Anastázie objevuje místo dnešní hiátové hlásky -ie, zápis v podobě -ige, kdy konsonant -g- nahrazuje grafický znak pro dnešní palatální –j-, jak již bylo zmíněno u jiných jmen. „Jméno je ženskou podobou mužského Anastáz.“⁷¹

Oproti tomu jméno Cecílie, které také obsahuje hiátovou hlásku ve svém zakončení, je ve všech zkoumaných výtiscích zapsáno již ve formě -ie. Vliv na tento fakt může mít původ jmen. Cecílie je jméno pocházející z latiny, kdežto jméno Anastázie je původem jméno řecké. „Cecílie je patronkou hudebníků a původ má v ženském rodě k Caecilius, tj. zdrobnělý tvar od caecus.“⁷² V zápisu jména Cecílie také kolísá forma zápisu grafému y/i uprostřed jména. Grafém -i- lze nalézt u výtisků A3, B3, F3, G3 a grafém -y- u tisků C3, D3, E3, H3, I3; výtisky s měkkou variantou zápisu -i- jsou vytištěné později než výtisky se zápisem pomocí tvrdého grafému -y-.

Jméno Gabriela, „původem hebrejské jméno k mužské podobě Gabriel“,⁷³ je v písničkách zapsáno ve své hypokoristické podobě Gabka, která se vyskytuje ve všech zkoumaných výtiscích kromě výtisku pod symbolem I, kde je tato hypokoristická podoba zapsána ve formě spíše fonetické – Gapka, zde jde nejspíše o individuální jev u konkrétního přetisku. V zápisu dalších jmen se objevuje deminutivní podoba Apolenka a Liduška. Tyto jména jsou ve všech výtiscích zapsány totožně a od dnešní grafické podoby se liší pouze zápis dnešního grafému -š-, který je zapsán, jak již bylo zmíněno u jiných jmen, formou zdvojeného grafému -ff-, který se užíval jak k zápisu -s-, tak také k zápisu zmíněného grafému –š-. Základní tvar Apolena vychází z řeckého přídavného jména Apollónios, patřící Apollonovi.

⁷¹ KNAPPOVÁ Miloslava; op. cit. s. 190.

⁷² KOPEČNÝ František; op. cit. s. 50.

⁷³ KNAPPOVÁ Miloslava; op. cit. s. 217.

„Ludmila, základní tvar hypokoristika Liduška, je staré slovanské jméno, které koexistuje i v novější hláskové podobě Lidmila.“⁷⁴ Posledním jménem strofy je Lucie, ve kterém je grafém -j zapsán starší podobou fungující pro zápis tohoto konsonantu, -g, rozdílnost mezi výtisky je pouze v kolísání zápisu i/y, které bylo zaměnitelné a nebylo pevně kodifikované.

Osmá strofa

V další strofě nalezneme jména Rozárie, Anežka, Barbora a Rozinka. Poslední z uvedených jmen je opět ve formě deminutivního hypokoristika z původního propria Róza, Rozina nebo Rozálie, které je už v uvedené strofě použito; v tomto případě se můžou objevit dohady o tomto jevu, které by mohly svědčit o inspirování autora textu skutečnými lidmi, jelikož je autor neznámý jsou a nejspíše zůstanou tyto teorie pouhými dohady. Samotné jméno Rozálie je zapsáno Rozaryge s pouhou alternací y/i mezi jednotlivými tisky. Zajímavá je dnešní podoba jména, která je zakončená na -lie, ale v kramářském tisku se objevuje podoba -rie. Důvodem by mohlo být nesprávné odvození od hypokoristika Rozárka. V zápisu jména Anežka je použit zdvojený grafém -ř, který zde zastává funkci dnešního grafému -ž-; v době tisku kramářských písní mohl být použitý pro zapsání -š-. Ve jméně samotném dochází k vývoji s→š→ž. Jméno nebylo pravopisně kodifikováno, a proto se sem mohla dostávat mluvená varianta jména. „Původ jména je v řeckém (h)agné – čistá, neposkvrněná.“⁷⁵ Zápis jména Barbora, jména původem řeckého odvozeného ze slova s významem brepta, brbla, je totožný jak na všech zkoumaných výtiscích, tak s aktuálním zápisem tohoto konkrétního jména.

Ve výtisku pod symbolem -I- strofy s čísly 8 až 13 chybí, z osmé strofy je uveden necelý první verš a ze třinácté strofy naopak poslední dva verše. Text, který se z těchto strof dochoval, uvádím v transliteraci.

8

Rozaryge pekařowa mastnau...

13

...wesele, když popapal spát bude,
matička kolebat bude, líbezně usne.

⁷⁴ KOPEČNÝ František; op. cit. s. 92.

⁷⁵ KOPEČNÝ František; op. cit. s. 36.

Devátá strofa

V deváté strofě jsou jména uvedena pouze v deminutivní hyp. podobě Evička, Verunka, Kačenka a podruhé se zde objevuje jméno Liduška. Umožněno to je změnou obsahu textu, kde jmenované osoby už nemají přinést věci, ale vykonat nějakou činnost, např.: Liduška to ušije. V zápisu jmen se nevyskytují žádné zajímavější rozdíly, jména jsou zapsaná s grafémem -w, Ewička, Werunka. Jméno Verunka je zapsáno se zvláštností kvantity koncového vokálu – Werunká, kdy se tato kvantita vyskytuje také v následujícím slově: Werunká deré.⁷⁶ „Základem jména je makedonská Bereniké s pozdější výslovností Vere-.“⁷⁷ Krátké -a na konci jména i na konci následujícího verba je zachováno ve výtiscích v obrazové příloze pod symboly B4, C4, D4, E4, ostatní výtisky obsahují formu zápisu pomocí kvantity. „Jméno je Eva je odrazem hebrejského Chavvá(h), Havvá(h), doslova asi živá. Na oblíbenosti jménu přibývalo hlavně od 2. pol. 18 století.“⁷⁸

Desátá strofa

Desátá strofa kramářské písně obsahuje opět čtyři jména v deminutivní podobě, jde o Františku, Majolenku, Dorotku a Helenku; jméno Františka má i ve své základní podobě deminutivní charakter na rozdíl od ostatních tří jmen a zapsáno je na všech výtiscích stejným způsobem pomocí již několikrát zmiňovaného zdvojeného grafému -ff. Jména Dorotka a Helenka jsou zapsány dnešní podobou grafického záznamu těchto jmen. Dorota je jméno řeckého původu stejně jako Helena Poslední dívčí jméno Majolenka, které je hypokoristikem hebrejského jména Magdaléna, je zapsáno s grafémem -g, Magolenka, z důvodů již výše popsaných.

---

⁷⁶ Celá věta zní: peří Verunka dere

⁷⁷ KOPEČNÝ František; op. cit. s. 132.

⁷⁸ KOPEČNÝ František; op. cit. s. 63

5.2.4.2 Zápis mužských jmen

První strofa

Prvními jmény v této konkrétní kramářské písni jsou Matěj a Ondřej, která jsou ve všech devíti výtiscích zapsána stejným způsobem ve tvaru vokativu singuláru: Matěji; Ondřeji, s jedinou odchylkou od dnešní podoby ve formě zápisu dnešního palatálního konsonantu -j-, který je zapsán velárním konsonantem -g-, tj. Matěgi; Ondřegi. Tento způsob zápisu se u nás objevuje v první polovině čtrnáctého století a přetrvával až do roku 1848, kdy byl tento způsob zápisu odstraněn tzv. opravou skladnou Pavla Jozefa Šafaříka, ale vzhledem k tomu, že některé naše výtisky byly vytištěny až po roce 1948, a i přesto se v nich vyskytuje starý způsob zápisu, tzn.: zápis s velárou -g- s funkcí dnešní palatály -j-, nabízí se otázka, zda je tento fakt způsobený pomalým přijetím Šafaříkovy reformy a jejím pomalým šířením po našem dnešním území nebo vlivem starších verzí této kramářské písně. Jméno Ondřej se objevuje i ve čtvrté sloce a je zde ve stejném tvaru (vokativ singuláru) a ve stejné podobě pomocí veláry -g-. „Jméno je řeckého původu – Andréás a je jménem jednoho z apoštolů“⁷⁹, což svědčí o jeho rozšíření pomocí šíření křesťanské víry. „Jméno Matěj je původem hebrejské Mattijáh, z toho latinské Mathaeus, z toho české Matěj i Matouš, proto se ve starém českém evangeliu Matouš nazýval i Matějem.“⁸⁰

Jedenáctá strofa

Mužská jména se v textu vyskytovala zcela na začátku a znovu se objevují v jedenácté strofě písně. Objevuje se tu dříve již zmiňované jméno Ondřej, a dále potom Franta, Rád'a a Tadeáš. Franta, v základním tvaru jako František stoupal na oblíbenosti až v 18. a 19. století; jeho prvním nositelem byl František z Assisi a jméno bylo původně jeho přezdívkou za to, že se naučil velmi rychle francouzsky.⁸¹ Hypokoristická podoba Rád'a, která je nejspíše odvozená od jmen Radovan, Radoslav, Radomil, Radomír a Radim, je zde použita ve tvaru: a Rád'u bubny (ve smyslu vezmi, Rád'o, bubny). V dnešní době použijeme tvar vokativu Rád'o, ale zde je použit tvar dnešního akuzativu Rád'u. Jméno Tadeáš je ve všech výtiscích psáno pomocí zdvojeného grafému -ř- nahrazujícího dnešní grafickou podobu -š- a v každém výtisku je použita kvantita nad vokálem -a-. Zapisy jména se liší

⁷⁹KOPEČNÝ František; op. cit. s. 109

⁸⁰ Tamtéž, s. 100.

⁸¹ Tamtéž, s. 21, 66 – 67.

posledním grafémem, kdy kolísá -i/y, kdy ve starších výtiscích, konkrétně z roku 1812⁸² pro které je i společné místo jejich tisku v Litomyšli. Varianta měkkého grafému -i- je použita i ve výtisku s označením -D5-. u kterého je známo pouze místo tisku v Litomyšli. a nikoli rok. Také se tento výtisk od všech ostatních odlišuje reflektováním formy jména pomocí laryngálního konsonantu -h, Thadeášli. Tuto podobu jméno Tadeáš získalo díky latině, která je šířila ve formě Thaddaeus.

Dvanáctá strofa

Ve dvanácté strofě se vyskytují jména Honza, Karel, Alois, Václav, Josef, všechna v hypokoristické a deminutivní podobě. Zajímavostí je použití tvaru Honzyčkové, jenž evokuje mezi jmény jediný plurál, který je potvrzen následným použitím pronomina -wy-. Jméno zní v základní podobě Jan a je hebrejského původu. K nám se rozšířilo zároveň se šířením křesťanství a je také jméno křesťanské. Zápis deminutiva Karlíčku se od dnešní podoby zápisu liší pouze kvantitou vokálu -i/i. „Karel je jméno německého původu, jehož základem je germánské obecné jméno karlaz, staroněmecky kar(a)l s významem muž, mužský.“⁸³ Deminutivní podoby Jozyfku a Aloizynku jsou odlišné dnešním územím zapisovat jména pomocí grafému pro neznělý konsonant -s-, namísto zde použitého -z-. V porovnání s dnešní ortografií je zde odlišné použití grafémů -i/y. Jméno Alois je nejčastěji vykládáno jako obdoba francouzského á Lois, tj. Ludvíkův syn, možný výklad je i latinizovanou podobou staroněmeckého jména Alwisi.⁸⁴ Nárůst jeho frekvence se objevil asi od roku 1750. „Josef je původem biblické jméno hebrejského původu u nás se jméno rozšířilo v 18. století.“⁸⁵ „Hebrejské Jóséph bylo buď přechodníkové přídavné jméno – přidávající, nebo 3. os. imperfekta tzv. hiphilu – bude přidávat, pokračovat.“⁸⁶

Václav zde uváděn v hypokoristické podobě Venca, která je zároveň i v deminutivní formě Venclíčku, zapsáno jako Wenclíčku, kde se znovu objevuje alternace oproti dnešnímu úzu v zapisování kvantitativy -i/i. „Václav je české jméno slovanského původu, které se od dob staročeských v jazyce vyskytlo asi ve 143 tvarech, ze kterých vznikla příjmení, ženská jména.“⁸⁷ První složkou jména je praslovanské větje – více; a slav – slavný.⁸⁸

⁸² Roku 1812 byly vytištěny výtisky v obr. příloze pod symboly C, E, H.

⁸³ KOPEČNÝ František; op. cit. s. 84.

⁸⁴ KNAPPOVÁ Miloslava; op. cit. s. 59.

⁸⁵ KNAPPOVÁ Miloslava; op. cit. s. 108.

⁸⁶ KOPEČNÝ František; op. cit. s. 82.

⁸⁷ Jako příklad příjmení jsou to Vašut, Vaculík; ženské jméno Vendula bylo původně mužským hypokoristikem jména Václav

5.3 Reflexe hudebních nástrojů v textu vybrané kramářské písně

5.3.1 Uvedení do problematiky

V této části textu kramářské písně jsou jmenována nejen mužská jména a také velký počet hudebních nástrojů, které nejsou v kramářských tiscích s vánoční tematikou, ale ani v koledách ojedinělé. Samo devatenácté století, ze kterého pocházejí zkoumané tisky, vyniká proniknutím hudební produkce k širším, hlavně měšťanským vrstvám a dochází k průniku hudby do každodenního života. Vycházejí sbírky lidových písní, a jak uvádí Jiří Kopecký, „celkový zájem o lidovou hudbu dokumentují sbírky Karla Jaromíra Erbena – *Písně národní v Čechách* (vydáno 1842), *Prostonárodní české písně a říkadla* (1862–1864), Jana Rittera z Rittersbergu – *České národní písně* (1825) či Františka Sušila – *Moravské národní písně* (první vydání 1835). Tajemník vídeňské Společnosti přátel hudby Josef Sonnleithner (1766–1831) inicioval rozsáhlý sběr lidových hudebních projevů v zemích rakouské monarchie (*Guberniální sbírka*, 1819).“⁸⁹

5.3.2 Hudební nástroje uvedené v textu kramářské písně

V kramářské písni se objevují hudební nástroje dnes charakteristické pro lidovou hudbu, jako je např. velmi typický cimbál, který je obdobou starší paličkové citory. V současné podobě se v Evropě objevoval již v 15. století v Německu, Polsku, Itálii, Maďarsku, Čechách atd.. V 19. století, ze kterého tisky pocházejí, byl cimbál nahrazen klavírem, jehož použití se značně rozšířilo, a cimbál tak zůstal složkou primárně lidové hudby,⁹⁰ kde se objevuje v kombinaci s kontrabasem a houslemi. Ve východnějších částech Evropy není neobvyklý v kombinaci s dechovými nástroji a bubnem.

V jedenácté strofě jsou zmiňovány varhany. Podle kontextu skladby se rozhodně nejedná o varhany stojící na kůru v kostelích. Možnou variantou jsou přenosné varhany, a to buď tzv. regály, které vznikly v období gotiky a svým popisem připomínají spíše dudy, anebo mohlo jít o známější verzi přenosných varhan – portativ, jenž existují již od antiky,

---

⁸⁸ KOPEČNÝ František; op. cit. s. 128–129.

⁸⁹ KOPECKÝ Jiří: Přehled dějin hudby 19. století; Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2007, s. 41–42.

⁹⁰ Koncem devatenáctého století se cimbál objevuje i v produkci tzv. umělé hudby, kde byl použit Ferencem Lisztem a Bélou Bartókem.

příčemž velké uplatnění měl v době renesance a dochoval se v živé tradici i v 19. století.

Jmenován je dále lesní roh, pro který je použit německý výraz walthorn a je užit v akuzativu plurálu české deklinace. Hra na lesní roh se začala šířit až v polovině 17. století, kdy byl poprvé použit v operním orchestru a dostal se tak do obecného povědomí. Použil ho francouzský dvorní skladatel Jean Bapstista Lully. Do českých zemí se lesní roh rozšířil hlavně zásluhou hraběte Šporka.⁹¹

V textu se vyskytuje i polní trubka, polnice, uvedená jako polnj trauba, která byla využívána hlavně ve vojenské oblasti, v armádách. a to konkrétně k ohlašování různých akcí, např. nástupu, poplachu atd.. Užití polní trubky v textu značí i její používání mimo vojenskou oblast působnosti. Důvodem může být spojení polnice spojení s ohlašováním a fanfárami, kdy při vítání narozeného Ježíška se stává vhodným nástrojem. Nutno uvést, že ve výčtu nástrojů se objevují i bubny, které patří k nejstarším lidským hudebním nástrojům.

Ve dvanácté strofě jsou ve výčtu nástrojů hoboje, příčná flétna, housle, basa a tzv. moldánky. Příčná flétna zde figuruje pod starším a německým jazykem ovlivněným výrazem flautrawer; příčnou flétnu řadíme k nástrojům dřevěným podobně jako klarinet nebo hoboj, ačkoliv je dnes již vyráběna z kovových materiálů. V době tisků zkoumaných kramářských písní (rozmezí let 1812–1856) byly příčné flétny stále dřevěné a do roku 1832 nebyly jejich součástí ani klapky.⁹² Na vesnicích a v lidovém prostředí se tyto změny ihned neprojevily, a proto flétna popisovaná v písní byla dřevěná, ručně vyřezávaná, s otvory.

Hoboj je v současné době stále známým nástrojem, který byl a stále je vyráběn ze dřeva. Na rozdíl od podobného klarinetu využívá hoboj strojek s dvěma plátky vyrobenými z rákosovité trsti. V současné době existují dva typy hobojů, a to hoboj francouzský a hoboj vídeňský, který má stejné vlastnosti již od dob vídeňského klasicismu a v 19. stol. byl rozšířen i u nás. Za předchůdce hoboje je považován středověký šalmaj. V dnešní době je hoboj v lidové hudbě nahrazován lépe zvládnutelným klarinetem.

Nástroj zvaný basa, dnes kontrabas, v kramářské písní se objevuje jako basfa. Kontrabas je smyčcovým nástrojem, jehož struny jsou laděny po čistých kvartách⁹³ na rozdíl od ostatních smyčcových nástrojů, jež jsou laděny po čistých kvintách. Vznik kontrbasu je datován do 16. století v Itálii, vyvíjel se z nástroje zvaného viola da gamba, konkrétněji jeho

---

⁹¹Int. zdroj: http://www.lesniroh.cz/skripty/show_article.php?adresa=clanky/historie/historie_stefan.php ke dni 29. 1. 2014.

⁹² Stejná situace se týká i hoboje a klarinetu. Zmiňované úpravy provedl Theobald Böhm, který také vzdálenost jednotlivých otvorů měřil podle akustických měřitek, nikoliv podle dosahu prstů.

⁹³ Čistá kvarta je označení intervalu v hudební pojmosloví. Označuje vzdálenost mezi dvěma tóny. Existují intervaly čisté, malé, velké, zvětšené a zmenšené. Interval se určuje na základě počtu v něm obsáhlých půltónů, a to v temperovaném ladění. Čistá kvarta obsahuje pět půltónů a je to například vzdálenost mezi tóny C1 a F1.

přímým předchůdcem byly kontrabasové gamby nazývané violoni. Kontrabas je dodnes používán v orchestrální i lidové hudbě, která je vzhledem ke kramářské písni a jejímu obsahu relevantnější.

Název moldánky dnes v přeneseném významu a v určitém slovním spojení znamená začátek pláče, zvláště ve významu u dětí. „Podle slovníku spisovné češtiny tento výraz označoval primitivní hudební nástroj, konkrétně retnou píšťalku z rákosu, která svůj název dostala podle oblasti Multánska, Moldávie. Slovník dále specifikuje moldánky jako substantivum životné, pomnožné a reflektuje také jeho nářeční charakter.“⁹⁴ – „Do českého jazyka se výraz dostal asi skrze němčinu, Moldau-Walachei, tj. rumunský kraj Multánsko-valašský.“⁹⁵ Etymolog Václav Machek zmiňuje výrazy „mudlanky a mulitánky, které označují na Chodsku a Slovácku dudy,“⁹⁶ jež jsou ovšem v této kramářské písni taktéž zmíněny, a to hned v následující strofě.

Housle není téměř nutno v dnešní době představovat, za jejich předchůdce se považuje tzv. rubeca. První housle pravděpodobně vznikaly v Polsku, které má k nám blíže než Itálie, kam se housle dostaly počátkem 16. století a od té doby se tvar houslí prakticky nezměnil. Díky své tradici využití a velkému rozšíření se hojně užívaly i v lidové hudbě. Dnes se stále objevují v cimbálových muzikách, kde na ně hraje tzv. primáš.

5.4 Básnický obraz vybrané kramářské písně

„Veršovaná literární tvorba působí na lidskou psychiku podobně jako hudba nebo humor. Zarývá se do paměti, především u krátkých sloganů nebo rýmovaných mnemotechnických pomůcek, povzbuzuje představivost, vyvolává emoce. Těchto vlastností dosahuje rým především díky kontrastu dvou prvků: prvku očekávání a prvku překvapení. Fonetická složka rýmu zajišťuje predikabilitu, kdy si na základě akustického souznění mozek zařadí předpokládané rýmující se slovo. S tímto očekáváním se pak střetává moment překvapení dosažený použitím neočekávané sémantiky. Podobně jako v hudební harmonii buduje dominantní septakord napětí, jež je vzápětí uvolněno finální tónikou, i v poetické

---

⁹⁴HAVRÁNEK Bohuslav, TRÁVNÍČEK František a kol.: Slovník spisovného jazyka českého III, M–O; Academia, Praha 1989, s. 121.

⁹⁵HOLUB Josef, KOPEČNÝ František: Etymologický slovník jazyka českého; Státní nakladatelství učebnic, Praha 1952, s. 230

⁹⁶MACHEK Václav: Etymologický slovník jazyka českého; Academia, Praha 1971, s. 373.

harmonii poskytuje neotřelý rým závěrečnou katarzi.⁹⁷ Text písně je ve strofách rozdělen do pěti veršů, kdy první dva verše jsou třináctislabičné, jsou následovány dvěma verši sedmislabičnými a strofa je zakončena opět třináctislabičným veršem. Verše mají tzv. ženské zakončení, tj. na nepřízvučnou slabiku. Počty slabik v jednom verši se odlišují ve strofách čtyři, sedm, osm, deset, dvanáct, čtrnáct a sedmnáct. V posledních třech zmíněných se tato odlišnost objevuje hned ve dvou verších zmíněné strofy. Pro kramářské tisky jsou typické nevyspělé rýmy, které jsou často nahrazovány asonancí nebo vzdáleně podobnými slabičnými dvojci.

5.5 Hudební stránka písně

Z důvodu nezaznamenání odkazu na melodii ve zkoumaných tiscích budeme pracovat s melodií užívanou v současné době. Melodie byly primárně přebírány a případně i upravovány podle potřeby konkrétního textu. Podle Bedřicha Václavka a Roberta Smetany je pro nápěvy kramářských písní typický zvýšený a melodicky zeslabený závěr. Tím je myšleno zakončení melodické linky na III. stupni užívané tóniny. Lidové písně tíhnou v závěru k tónice. Zkoumaná kramářská píseň Václavkem a Smetanou popsany jev neobsahuje a je v každé strofě ukončena očekávanou tónikou, začátek melodické linky je postaven na dominantě.

---

⁹⁷ Internetový zdroj ke dni 5. 4. 2014: <http://www.rymy.cz/rymy.htm>.

6 Odraz křesťanství

6.1 Křesťanství v českých zemích

Křesťanská víra je jednou z nejrozšířenějších forem teismu v Evropě a na českém území. Křesťanství se k nám dostalo přibližně v 8. až 9. století. V téže době u nás vznikla i slovanská liturgie, která byla srozumitelná pro lidové masy, a křesťanská víra zde mohla díky tomu zakořenit a docílit silného vlivu. V 9. století dochází ke komplexnímu ucelení liturgie v tzv. zaalpském prostoru⁹⁸ na liturgie užívající gregoriánský chorál. To má svůj původ v Římě, kde vznikla po zániku starořímské liturgie, která vymizela po rozpadu Západořímské říše v polovině 5. století.

V roce 1063 bylo v Olomouci založeno samostatné biskupství knížetem Vratislavem a roku 1777 bylo povýšeno na arcibiskupství, kterým je až do současnosti. Velký vliv na šíření křesťanské víry na českém území mělo také zakládání klášterů a s tím i vliv jednotlivých kultů, jako byly mariánský, svatováclavský apod. Roku 1556 dorazilo na české území prvních dvanáct jezuitů vyslaných Petrem Canissem. Později získalo Tovaryšstvo Ježíšovo silný vliv až do jeho zákazu v roce 1773. V roce 1781 vydal císař Josef II. toleranční patent, který umožňoval vyznávat i jiné náboženství, přesto až do 40. let 20. století má u nás křesťanství silnou tradici.

6.2 Reflexe křesťanství v kramářské písni

Dalším specifikem tohoto konkrétního kramářského textu je jeho určitý odraz křesťanské víry. Sama látka příběhu o narození Ježíška, která je ukotvená v křesťanské tradici, k tomu vybízí. Text písně má ovšem možnost smysluplně skončit třináctou slokou, kde je psáno, že „líbezně usne“, tím by nebyl tolik poznamenán náboženskou vírou. Text písně pokračuje dál a zde právě dostává svůj křesťanský ráz. V následujících strofách je uváděno, že „Ježíšek požehná, poslouvejme jeho svaté přikázání“. V posledních dvou strofách, (16, 17), text připomíná téměř parafrázi modlitby, což evokuje i celkové zakončení kramářské písně slovem – AMEN. Toto zakončení je ovšem použito pouze v jednom výtisku,

---

⁹⁸ Zaalpský prostor – území Evropy, rozkládající se za pohořím Alpy ve smyslu šíření římské liturgie a gregoriánského chorálu z Říma dále do Evropy.

a to ve výtisku v obr. příloze pod symbolem D7, u kterého není známa jeho přesná datace, je pouze uvedeno, že byl vytištěn v Litomyšli. Podle způsobu zápisu textu v tomto tisku, který se odlišuje od ostatních, je možné ho považovat za starší než jiné výtisky – to by znamenalo jeho vytištění před rokem 1812. Může jít i o pouhou alternaci v interpretaci jednotlivce, který tento tisk nechal tisknout. Mohl to být člověk silněji věřící, i u zápisu jmen se řídí jejich polatinštěnou podobou. To vše jsou samozřejmě pouze domněnky. Ve sbírce NM v Praze se nachází tisk stejné kramářské písně vytištěný v Litomyšli roku 1813. Tento tisk je identický s tiskem pod symbolem D-D7 ze sbírky VMO. Stejně je rozložení textu, styl písma a zakončení slovem AMEN. Rozdílné jsou pouze dřevořezy na titulních stranách tisků.

7 Závěr

Práce porovnávala jednotlivé výtisky vybrané kramářské písně s vánoční tematikou. Po srovnání způsobu zápisu osobních jmen v jednotlivých tiscích se odlišnosti ve způsobu zápisu vyskytovaly na základě roku a místa tisku jednotlivých exemplářů, jak bylo předpokládáno. V porovnání s dnešním územ psaní těchto konkrétních jmen byly odlišnosti dány postupným ukotvováním českého jazyka v průběhu 19. a 20. století. Kromě rozdílů v zápisu jednotlivých grafému pro, v kapitole 4.2.4, zmiňované konsonanty, se vyskytl i rozdíl ve tvaru jména, konkrétně např. u jména Rozárie/Rozálie.

Jak již bylo zmíněno, křesťanská tradice zachovává tuto kramářskou píseň v téměř originální podobě v živé tradici, a proto bylo umožněno také porovnání současných verzí textu a dochovanými výtisky. Výsledkem tohoto porovnávání byly různé drobné obměny textu, které se přizpůsobovaly dnešní podobě hovorové mluvy.

Nepravidelnost počtu slabik ve strofách je dána přizpůsobováním nápěvu a frázování konkrétní potřebě textu. V dnešní době je tomu spíše naopak, a proto byl text písně upraven tak, aby neobsahoval nadbytečné slabiky.

V této konkrétní kramářské písni došlo vlivem její tradice ke smazání rozdílu mezi koledami a kramářskými písněmi s vánoční tematikou, a je tedy v současné době považována za známou koledu. Bylo možné pozorovat na tomto konkrétním případě prolínání těchto dvou oblastí v jednu, a to i vlivem zániku jarmarečního prodeje písní.

Resumé

The main objective of this thesis was to analyze and describe the problematics of Christmas themed broadside ballads. Due to the effort to describe the evolution of language, phenomena in the lyrics, content of the lyrics and to describe the differences between the Christmas themed broadside ballads and the carols, one specific broadside ballad which can be found in VMO collection and which still exists in nine distinct copies was chosen. For the sake of full comprehension of the problematics the broadside ballads composition historical background, the purpose of the composition and production and the situation as well as the evolution of research in this field was examined. Christmas traditions were briefly described as well.

These nine copies of the same ballad were analyzed and compared both to each other and to the contemporary version of the ballad's lyrics. The content of lyrics, proper nouns and related language phenomena, poetic influence and reflection of the social and political background was analyzed.

After thorough comparison the conclusion is that the differences between distinct issues are based on the year and location of publication. As far as the language phenomena are concerned the ballad follows standards of the period when analyze ballads were issued. The evolution of broadside ballad was described while gradually assigning it to the area of carols where it is used even nowadays and where the adaptation of the lyrics to the current language usage manifests.

Autor: Stáňová Zuzana

Filozofická fakulta UP v Olomouci – katedra bohemistiky

Název bakalářské práce: Kramářské písně s vánoční tematikou

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Mgr. Jir. Fiala, CSc

Počet znaků: 72 547

Počet příloh: 70

Počet titulů použité literatury: 19

Klíčová slova: kramářské písně, Vánoce, propria, hudební nástroje, jazykové jevy, sbírky,
19. století

Keywords: broadside ballads, Christmass, propria, music instruments, language
phenomen, dossiers, 19. century

Obsah bakalářské práce se zabývá kramářskými písněmi s vánoční tematikou, kdy byla vybrána jedna konkrétní píseň dochovaná v devíti vyhotoveních ve sbírce VMO, na níž jsou analyzovány vzájemné rozdíly, její vývoj, jazykový úzus, porovnání s oblastí koled, vliv historického vývoje na text písně. Práce reflektuje i vývoj badatelské činnosti v oblasti kramářských písní a jednotlivé osobnosti českého okruhu badatelů, či současné sbírky kramářských tisků.

This thesis deals with the broadside ballads and the Christmas theme. One specific ballad was chosen as it still exists in nine distinct copies which can be found in VMO collection. The differences, evolution, language usage and the historical development of these copies was analyzed and the comparison to the carols was done. The thesis also reflects the evolution of research in the field of broadside ballads and the well-known Czech researchers as well as the contemporary collections of broadside ballads.

Seznam použité literatury:

BENEŠ, Bohuslav: Světská kramářská píseň: příspěvek k poetice pololidové poezie; Brno, Univerzita J. E. Purkyně, 1970.

ČERNÝ Václav: Generační periodizace českého baroka; in Česká literatura doby baroka, red. Pokorná Zuzana; Památník národního písemnictví, Praha 1994.

FIALA Jiří: České písně kramářské; in Kritické edice hudebních památek VII, Hudba v Olomouci – historie a současnost II. In honorem Robert Smetana; ed. Burešová Alena; Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004.

FROLEC Václav a kol.: Vánoce v české lidové kultuře; Vyšehrad, Praha 1989.

HAVRÁNEK Bohuslav, TRÁVNÍČEK František a kol. Ústavu pro jazyk český ČSAV: Slovník spisovného jazyka českého III, M-O; Academia, Praha 1989.

HOLUB Josef, KOPEČNÝ František: Etymologický slovník jazyka českého; Státní nakladatelství učebnic, Praha 1952.

HOSÁK Ladislav: Nové československé dějiny; Praha, Komenium 1947.

KNAPPOVÁ Miloslava: Jak se bude jmenovat?; Academia, Praha 1978.

KOPECKÝ Jiří: Přehled dějin hudby 19. století; Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2007.

KOPEČNÝ František: Průvodce našimi jmény; Academia, Praha 1974.

KROFTA Kamil: Nesmrtelný národ: Od Bílé hory k Palackému; J Laichter, Praha 1940.

LEHÁR Jan, STICH Alexandr a kol.: Česká literatura od počátku k dnešku; Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 1998.

MACHEK Václav: Etymologický slovník jazyka českého; Academia, Praha 1971.

MICHÁLKOVÁ Věra: K jazyku kramářských písní; in Václavkova Olomouc 1961, ed. Králík Oldřich; Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 1961.

MIKSOVÁ Markéta: BP: Doba pobělohorská 1648–1740. „Období temna“ – mýtus a realita, FF Západočeská univerzita v Plzni, 2012.

NEKULA Marek, RYCHNOVSKÁ Lucie: Smetanova čeština v dobovém kontextu; in Hudební Věda. Ročník XLVII., 1/2010, Kabinet hudební historie Etnologického ústavu AVČR v.v. i.

SMETANA, Robert: K problematice jevu české písně kramářské; in Václavkova Olomouc 1961.

TICHÁ Zdena: K dějinám kramářské písně v osmnáctém století; in. Česká literatura, 1953.

SCHEYBAL Josef V.: Senzace pěti století v kramářské písni; Kruh, Hradec Králové 1991.

<http://www.nm.cz/Hlavni-strana/Oddeleni-KNM/Oddeleni-knizni-kultury/FOND-KRAMARSKE-PISNE/> (28. 2. 2013) online katalog Špalíček

http://www.lesniroh.cz/skripty/show_article.php?adresa=clanky/historie/historie_stefan.php (29. 1. 2014)

<http://www.rymy.cz/rymy.htm> (5. 4. 2014)

Obrazová příloha

A

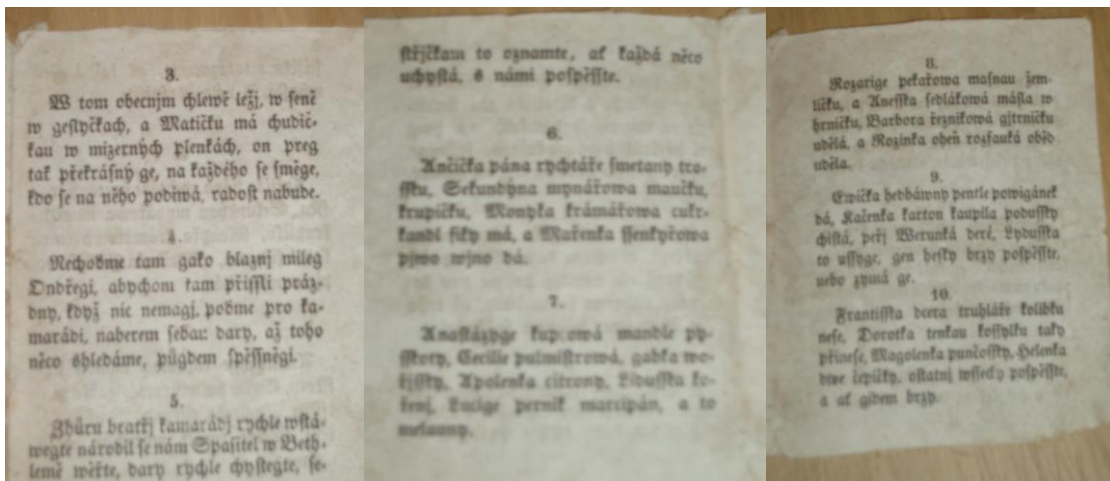
A1

A2

A3

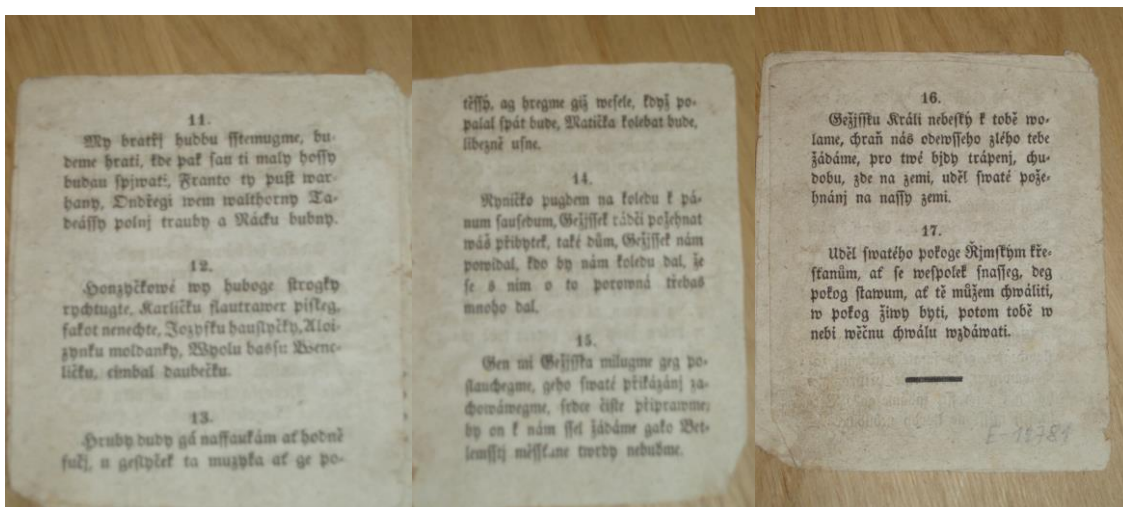
A4

A5

A6

A7

B

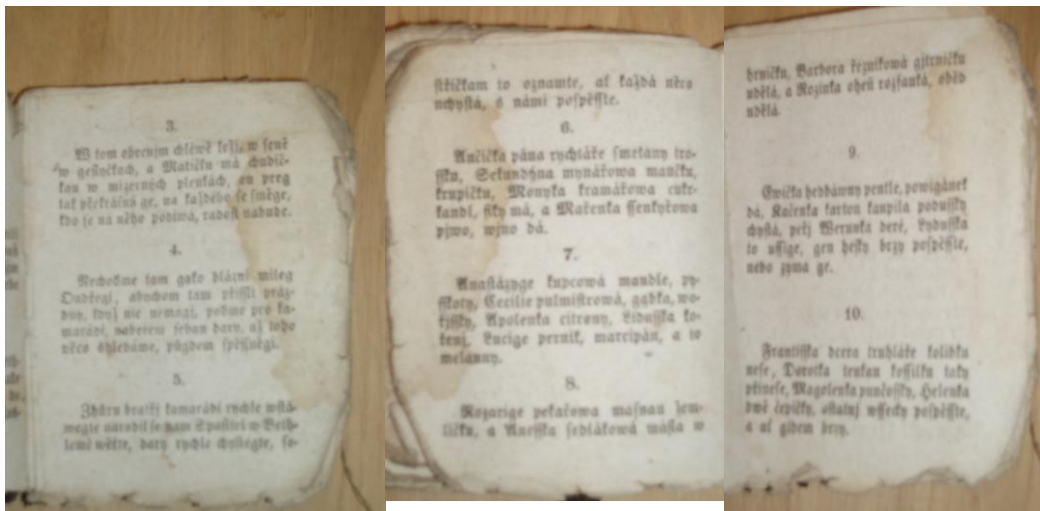
B1

B2

B3

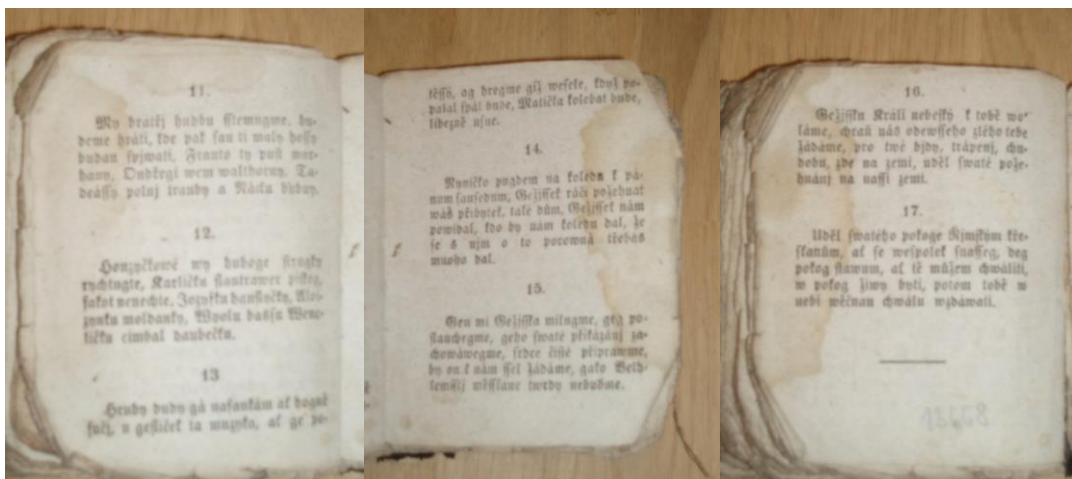
B4

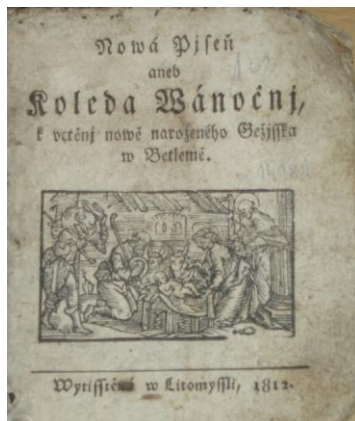
B5

B6

B7

C

C1

1.
Pochválen buď Gejss Břítan
milog Matěgi, až na věch
kam pospicháš Bratře Ondřeji,
já do Betlema běžím, co se ti
dige newojm, prosym tebe
se semnau něco ti powym.

2. Nassi bošj w noci p
bljž v Betlema, welšá gajna
o půl noci gako den byla, ca
šty spěwo šlysseli, do Bet
běželi, že se narodil Měš
prawdě mluwěgi.

C2

3. W tom obecnym chlewě le
žj, w seně w gestickách, a ma
třeču má dhubičkau w misernych
plenkách, on přeg tak překra
šij ge, na každeho se směje,
kdo se na něho podjwa, radost
nabude.

4. Nechoďme tam gako blá
znj milog Ondřeji, abydom
tam přišli prazdnj, když nic ne
magj, podme pro kamařabj na
hycen sebau dary, až tobo něco
šhledáme pügdem špěšněgi.

5. Šhůru bratřj kamařabj ry
hle wškwęgte, narodil se nám
Spasitel w Betleme wčte,
da-

C3

dary rydle chřęęte, šęš
škam to oznamte, at každa nice
vchřęta, a námi pospěšste.

6. Anička pána rychtáře šna
tány trošku, Sekundyňa mima
čora matřku křupičku, Moma
ta kramářowa cutřandřky na
a Mařenka šenkyřowa p
wjaso dá.

6. Anastazyge křupčowa š
dle piřštory, Cecylie palom
wa, gabša wotřšty, Iřp
cytrony, Liduška korenj, Lu
ge perňst marcypán a š
launy.

8. Rozaryge petarowa

C4

nau zemličku, a Anežka sedlá
čowa mašla w heničku, Barbo
ra řeznjčowa gurničku vdelá, a
Rozynka oheň rozřauka oběd v
delá.

9. Šewička hebbáwny pentle
powjžanek dá, Baďenta karřon
kaupila podušky chřęšá, peřj
Wecunka dčere, Liduška ec ossi
ge, gen bezky brzy pospěšste,
nebo žyma ge.

10. Šrantiška dčera trubláče
kolibku nese, Doroča tenkau š
šlysslu takj přinese, Magolenka
punděšky, Šelenka dvě řepič
ky, ořatnj wšęędy pospěšste, at
gij gdem brzy.

C5

11. Mj bratřj habdu štr
me budeme brati, kdo pol g
ti mali bošj budau špř
jeanto ty špř wachany, Ca
dřęgi wem waliborny, L
šj polnj trauđu a křádu h
bnj.

12. Šonyřkowne wy bud
šřęęky ryřęęte, Ačička
šantawer piřęę, šator w
te, Jořyřka hařřřky, k
řynka mohlány, Wřola h
Wenčička, cymbal dambřka.

13. Šřubj dady gá w
at hodař šaj, w geřęęk se
špřa at ge potřššl, ap hřęęm g
wřę
marj
ošne
14
du ř
rařj
ře da
řba l
o njm
do da
15
řřęř
přęřš
čřęř
šřel řá
řřčane

C6

wesele, řęřj popalal špát bude
marička kolebat bude, libežně
vřne.

14. Třyničko pügdem na kole
du ř pánům šausčům, Gejřššek
rařj pęžhnat wáš přibytel, ta
ře dum, Gejřššek nám powřdal,
řba by nám koledu dal, že se
onjm o to porowná třędas mno
ho dal.

15. Gen mi Gejřšška milugme,
geř poslauchęme, gebo šwate
přilážanj zachowawęęme, řędce
čřřte připrawme, by on ř nám
šřel žadáme, gako Betlemřřj mě
řřčiane twęřj nebudme.

16.

C7

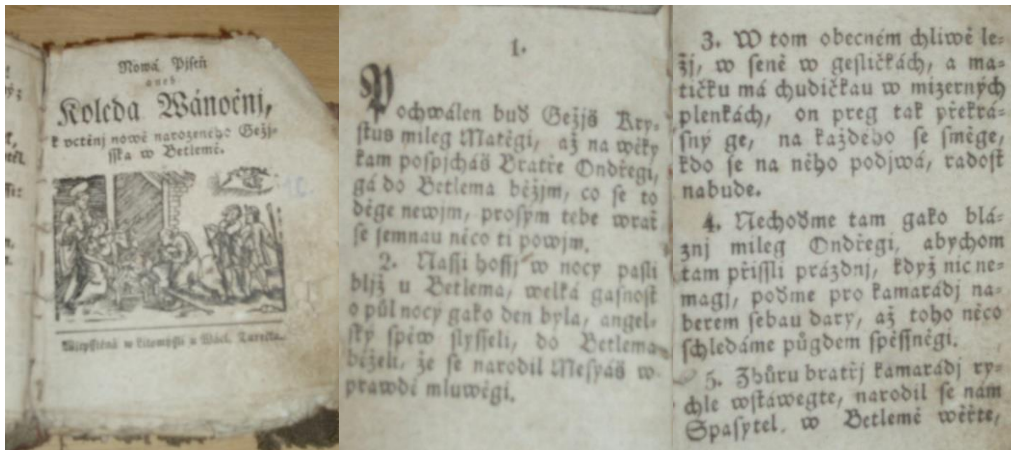
16. Gejřššku Bráli nřbeřj ř
tobě wóláme, chřaň náš ođemř
ho zleho tebe žadáme, pro to
břdy trápenj, řudobu, řde na
řemi, vdel šwate pęžhnanj na
našj řemi.

17. Vdel šwateho pęřęęnám
wřřem řřřčianům, at ge šwate
nořš mezy lidem, deg pęřęę
řřčianům, at ře nřžjem řřčian
w pęřęęgi jřnj břti, potom to
w nebi wčřnau řřčianu
wřřčawati.

D

D1

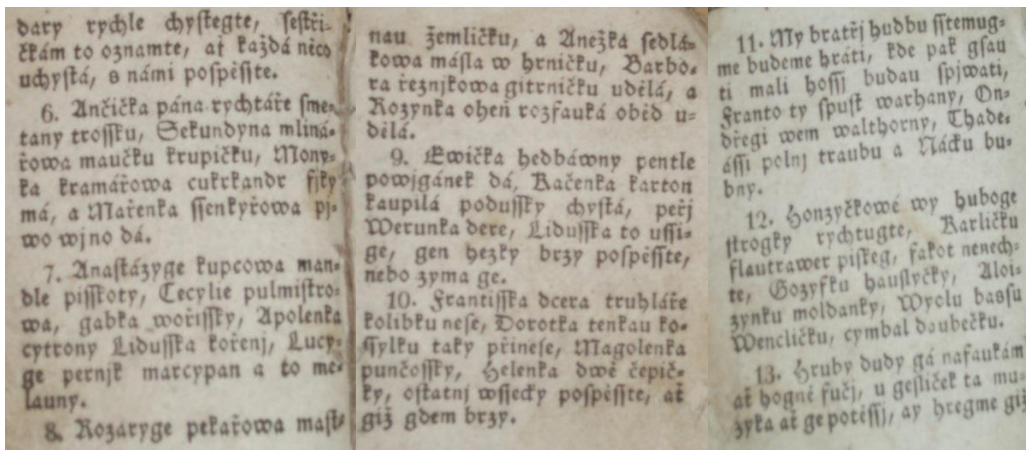
D2

D3

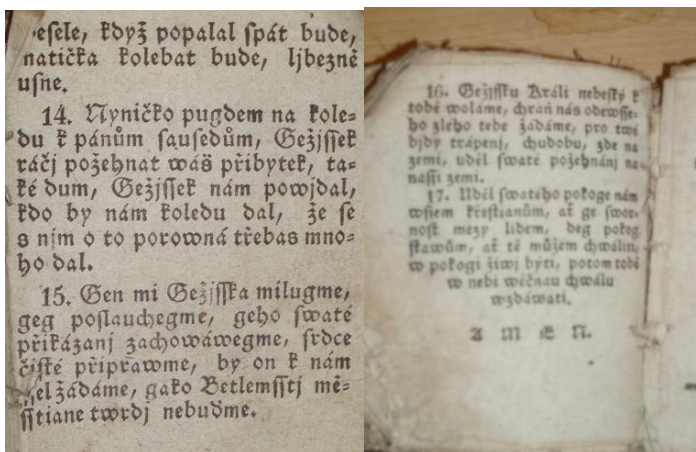
D4

D5

D6

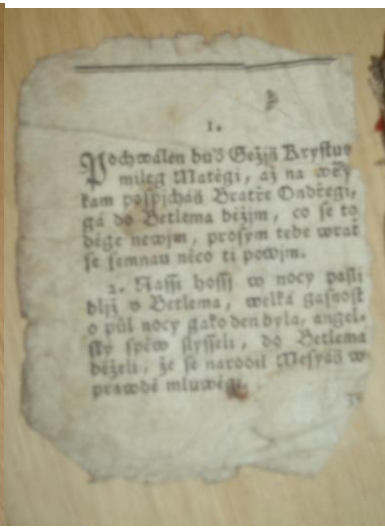
D7

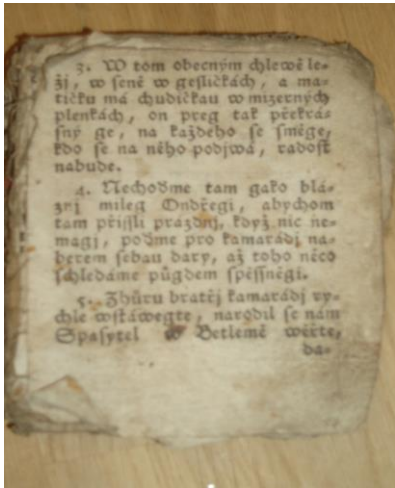
E

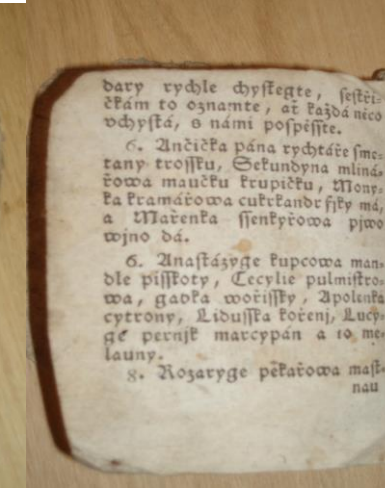
E1

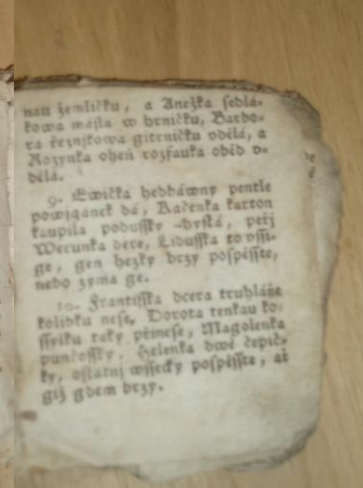
E2

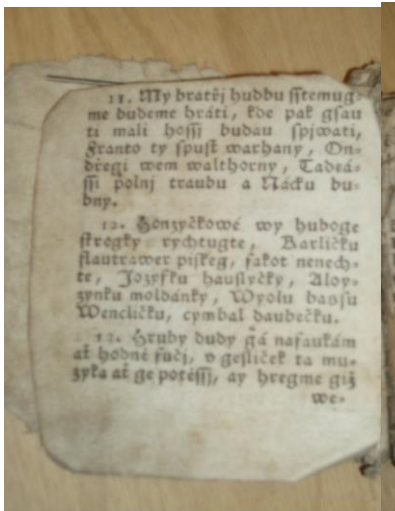
E3

E4

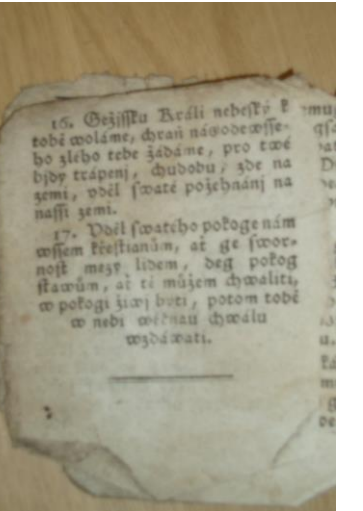
E5

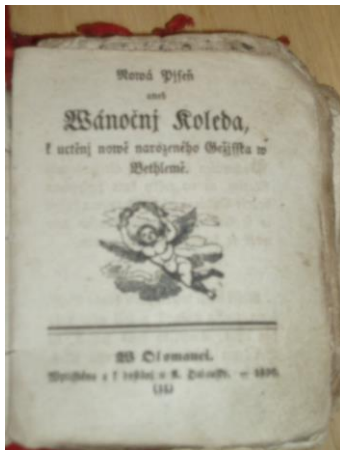
E6

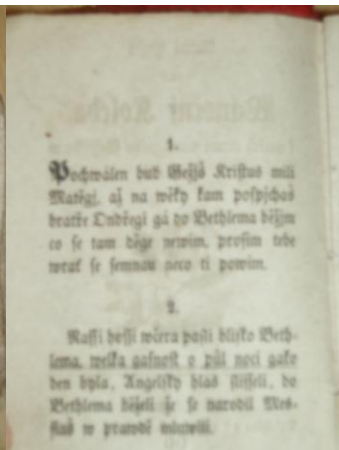
E7

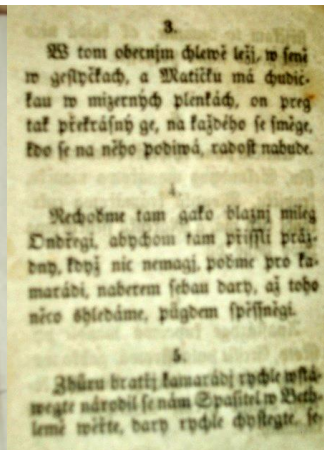
F

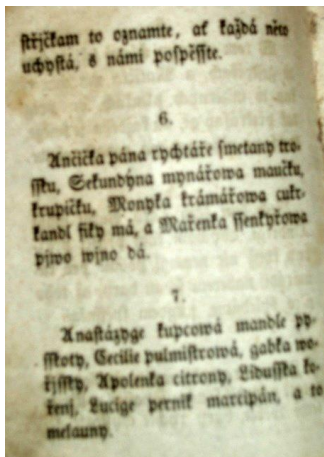
F1

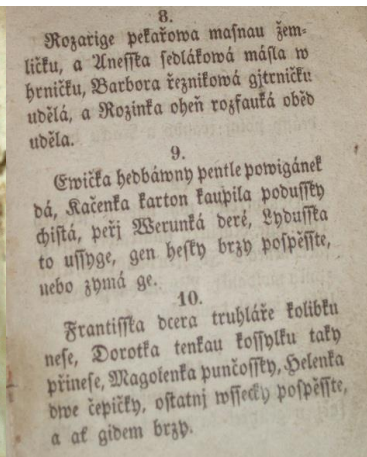
F2

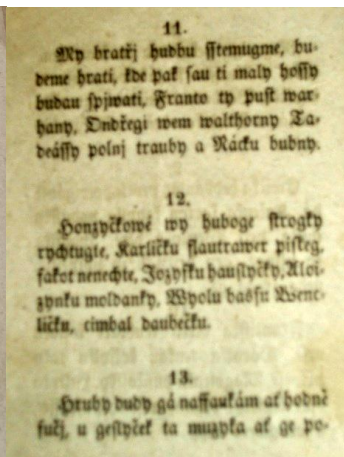
F3

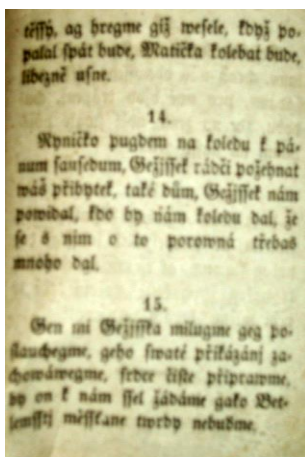
F4

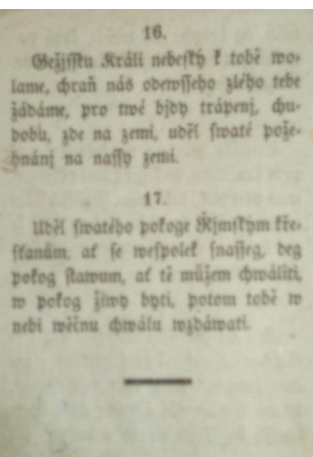
F5

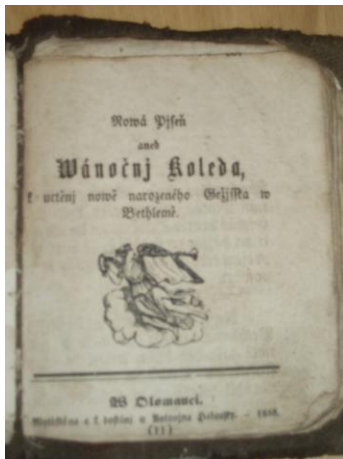
F6

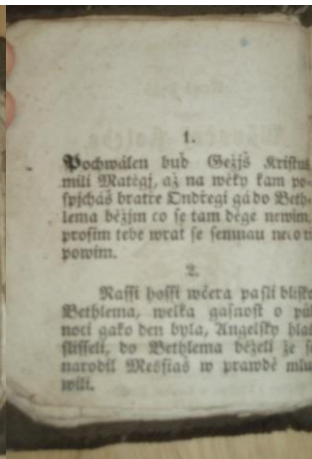
F7

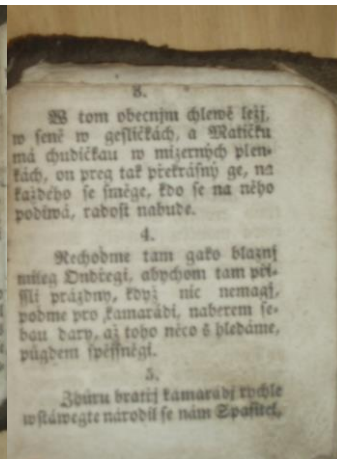
G

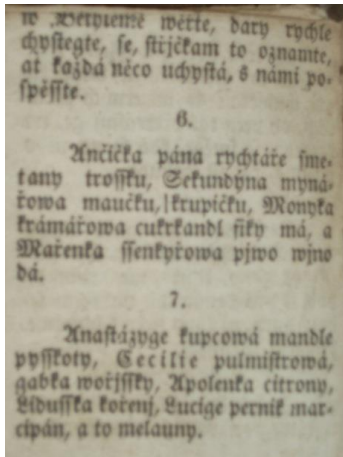
G1

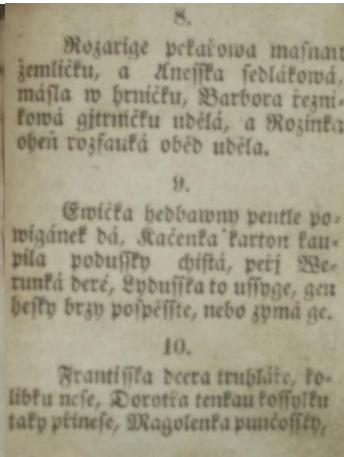
G2

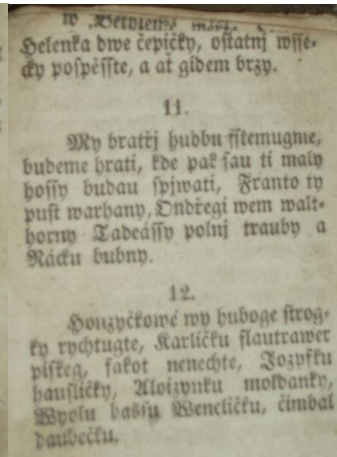
G3

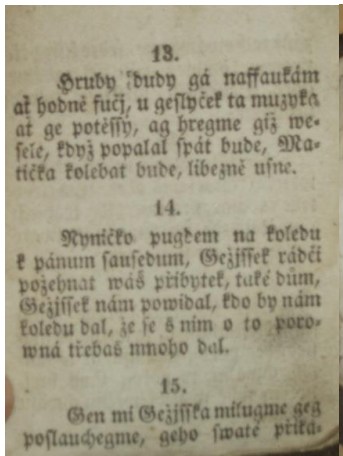
G4

G5

G6

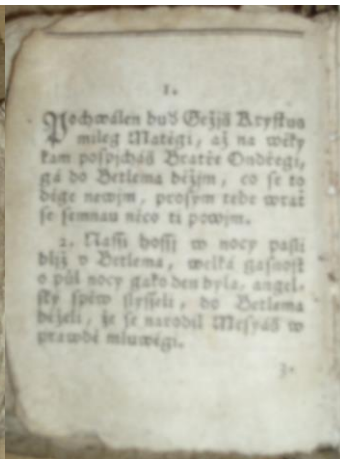
G7

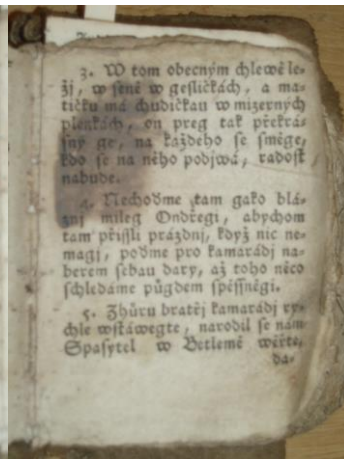
H

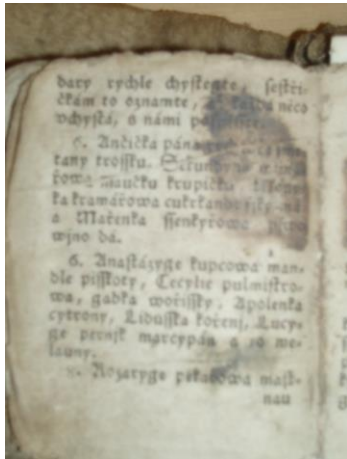
H1

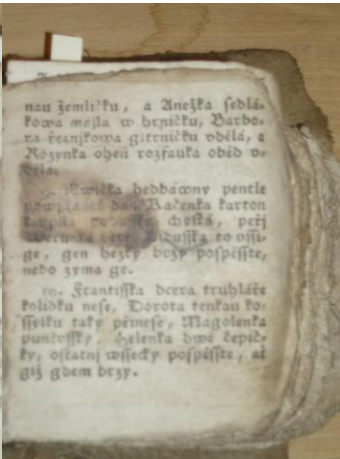
H2

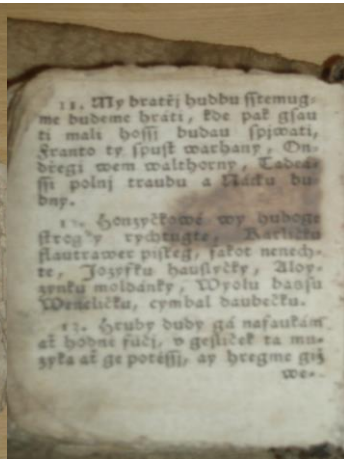
H3

H4

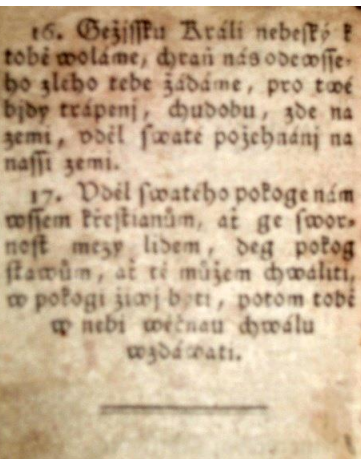
H5

H6

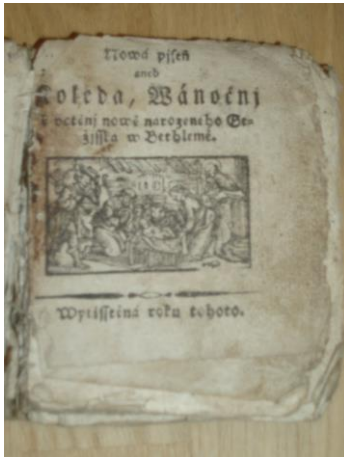

H7

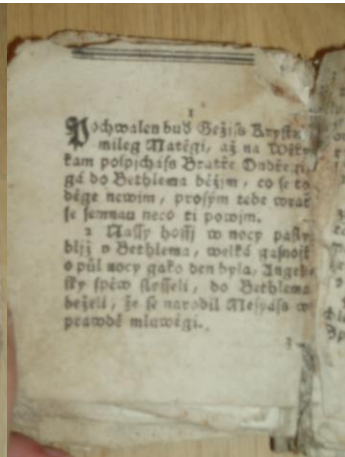

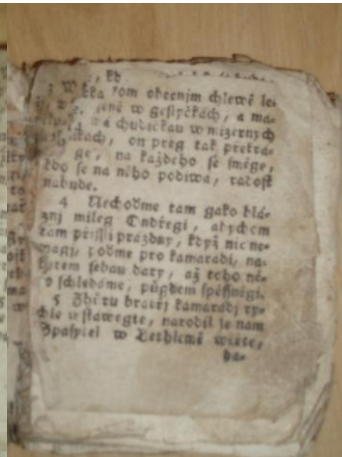
I

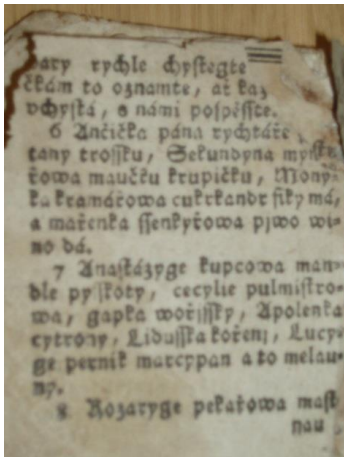
II

I2

I3

I4

